

פרשת
בראשית
תשפ"ז
- גליון 102 -

מעמקים

מאמרי התבוננות והעמקה, בדרך הקבלה והחסידות
באופן בהיר ומוסבר הנוגע לחיים ולנפש

לקבלת העלון
מידי שבוע
התקשרו
לר' זושא דויטש
052-7152642

מעובדים מתוך שיעורי
הרב יצחק שפירא שליט"א
ראש ישיבת עוד יוסף חי

33
∞

לעשות נחת רוח לה' גם
כשאנחנו בחוץ: השורש
הפנימי של קבלות טובות

12
∞

לצאת מתרשיש אל
היבשה: המציאות
הפשוטה שאחרי החגים

5
∞

לא רק לחפש שקט:
איך להגיב נכון
כשהילדים רבים

לשאלות, הערות, ולקבלת העלון באימיל מידי שבוע
shiurimshapira@gmail.com

או בטלפון - ר' זושא דויטש
052.715.2642

הגהה: יוחאי אלימלך רוזה

אנו מזכירים שקיים פורום דיונים בנושאי
השיעורים, להצטרפות לפורום יש לשלוח
בקשה למייל המופיע למעלה

קו עדכונים על זמני ומיקומי השיעורים
02.313.0687

לשמיעת השיעורים בקול הלשון
073.371.8149

תוכן ענינים

5	ממעמקים בפרשה לקבל את החיות רק מה'
12	ממעמקים בעבודת ה' לייקר את המציאות הפשוטה
28	ממעמקים בחינוך ילדים התמודדות עם מריבות (א)
33	שו"ר ממעמקים לעשות נחת רוח לקב"ה בלב נקי - בין המאמץ שלנו לסייעתא דשמיא

יום א | 21:30

רח' הרב צבי יהודה 18
דירה 4 - ירושלים

לקבלת עדכונים על השיעורים
התקשר ליוסף חיים 053.724.6111
או בקו העדכונים 02.313.0687

השיעור השבועי

השיעור השבועי של הרב יצחק שפירא

אנו כיהודים, מאמינים שה' מהווה את העולם מאין ליש כל רגע מחדש. כאשר ה' מהווה את העולם מאין ליש, בעומק של המציאות הוא נמצא ונוכח כל הזמן. במעמקים של הנפש ושל הבריאה כולה הקב"ה שוכן, מחכה ומצפה שנחשוף ונגלה אותו. אם רק נעמיק מספיק בכל פרט, נוכל למצוא ולהרגיש את הקב"ה.

כיצד אנו עושים זאת? אם נאמץ את זווית ההסתכלות של ה' על העולם נגלה שהמציאות אינה כה אטומה, אלא כל כולה בעצם ביטוי של ה' במציאות שכביכול מרגישה נפרדת ממנו.

בחוברת שלפניכם ישנם מאמרים בחסידות בנגלה ובתורת הנפש. המאמרים לא מוגהים על ידי הרב, אך מנסים לשמור על הסגנון והעומק של שיעוריו. ההתבוננויות בדרך החסידות על נושאים שונים בתורתנו הקדושה מגלה עומק לפנינו מעומק, וחיבור חזק של התורה לחיים האישיים שלנו.

**אז קדימה, אתם מוזמנים לצלול איתנו...
למעמקים**

מעמיקים בפרשה

מאירים עיניים בפרשת השבוע

לקבל את החיות רק מה'

פשט בחטא עץ הדעת

פירוש חדש ועמוק למעשה חטא עץ הדעת בעיניים חסידיות. האם זה בסדר להנות מהעולם הזה? ומה באמת ה"נחש" חשב?

♦ פנים חדשות בחטא עץ הדעת

פרשת 'חטא עץ הדעת' היא אחת הפרשיות המרכזיות בתורה, ולאורך הדורות נכתבו עליה פירושים רבים ועמוקים. במאמר שלפניכם ננסה להציע קריאה מחודשת בסיפור חטא עץ הדעת, קריאה שמגלה את המימד הנפשי של המתואר בפסוקים, ובכך שופכת אור חדש על הסיפור כולו.

התיאור של עץ הדעת מתחיל כך (בראשית פרק ב): "וַיֹּטֶעַ ה' אֱלֹקִים גֶּן בְּעֶדֶן מִקֶּדֶם, וַיִּשָּׂם שָׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצַר. וַיִּצְמַח ה' אֱלֹקִים מִן הָאֲדָמָה, כָּל עֵץ נִחְמָד לְמַרְאֵה וְטוֹב לְמֵאֱכֹל, הַפֶּסֶק הוֹלֵךְ וּמִפְרֹט מֵה' הַצִּמְיָח: "וְעֵץ הַחַיִּים - בְּתוֹךְ הָגֶן, וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע". עץ החיים הוא עץ כזה שנמצא בתוך הגן, כשאוכלים ממנו מקבלים חיות בתוך הגן, כמו אדם שאוכל בגן של המלך; אך העץ השני הוא עץ שכשאוכלים ממנו יודעים עליו אם הוא טוב או רע והוא לא נמצא בתוך הגן, כשאוכלים ממנו לא אוכלים אצל המלך.

אכילה מעץ החיים היא משל לאכילה מתוך הכרה בכך שהאכילה מהדברים הטובים והיפים היא חלק מהתקשורת הנעימה בינך לבין ה'. ואילו האכילה מעץ הדעת היא משל לאכילה מתוך תודעה שהדבר אותו אוכל הוא זה שקובע אם טוב לך או רע לך, ומתוך תחושה שהגשמיות היא מקור החיות, והיא עומדת בפני עצמה.

"וַיֹּאמֶר יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְהַשְׁקוֹת אֶת הָגֵן, וּמִשָּׁם יִפְרֹד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים... וַיִּקַּח ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם וַיִּנְחָהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ". כלומר הקב"ה משקה ומחיה לא רק את הגן אלא גם את מה שמחוץ לגן, הוא מאפשר שיהיו צמחים גם מחוץ לגן, אך בכל זאת את האדם אשר יצר הוא משאיר מונח בתוך הגן.

לאחר מכן ה' ציווה את האדם על עץ הדעת: "וַיֵּצֵא ה' אֱלֹקִים עַל הָאָדָם לְאָמֹר: מִכָּל עֵץ הָגֵן אָכַל תֹּאכַל. וּמִעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ, כִּי בְיוֹם אָכַלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת". כל עץ הגן פתוח לפניך, ומותר לך לאכול מכל עץ שתראה בתוך הגן, אבל מעץ הדעת טוב ורע, שכאמור, שייך לחלק שמחוץ לגן, אל תאכל ממנו.

כלומר גם כשהקב"ה אוסר על האדם לאכול מעץ הדעת - הוא לא ממעט מההיתר הראשון, עדיין כל עצי הגן מותרים באכילה. אך ישנה דרך שבה ה' אוסר על האדם לאכול - ה' לא רוצה שהאדם יאכל מתוך הרגשה שהטוב והרע שלו תלויים בעץ. ה' אומר לאדם שלא יחשוב שרק אם יש לו את הגשמיות - אז טוב לו, ואם אין לו את הגשמיות - רע לו, כי בכך הוא שוקע בתוך הגשמיות. אלא ה' רוצה שהאדם ירגיש שהחיות שלו תלויה בה': אם הוא קשור לה' - טוב לו, ואם הוא מנותק מה' - רע לו.

קעת מובן שכאשר ה' מצווה את האדם שלא לאכול מעץ הדעת, הוא לא בא להגביל את החיים שלו, אלא להציל אותו משקיעה בגשמיות. ה' רוצה להיטיב עם האדם, ולשמור עליו קשור למי שנותן את החיים, ולשם כך הוא מלמד אותו כיצד עליו להסתכל על עצי הגן הערבים. כאשר האכילה מעצי הגן היא חלק מהתקשורת עם ה', הטעם הערב של עצי הגן מעצים את התענוג שיש בקשר עם ה'.

האדם שזה עתה נברא יודע שה' רוצה את כל מה שהוא עושה - את זה שהוא חי ואת זה שהוא אוכל. הרי זה עתה ה' ברא אותו בדיוק כך, וה' רוצה אותו בדיוק כך. ממילא אין לו מה להתבייש בשום פעולה או תכונה או רצון שלו. ו"כמים הפנים לפנים" - ככל שהאדם שם לב יותר עד כמה ה' רוצה אותו, כך הוא מבין עד כמה טוב לו ואיזה תענוג גורם לו הקשר עם ה'. לאדם לא טוב לבד, הוא זקוק למישהו שירצה בו ולא מספיקה לו העובדה שהוא רוצה את עצמו. יותר מזה: האדם רוצה שירצו אותו יותר ממה שהוא רוצה את עצמו, כמו ילד שמרגיש אהוב

בחק הוריו, כיוון שהוא חש שההורים רוצים בו יותר ממה שהוא יכול לרצות את עצמו. בגן עדן אדם הראשון חש שה' רוצה בו יותר ממה שהוא רוצה את עצמו.

♦ האדם הופך לנחש

בזמן שהקב"ה ציווה את האדם, חוה עדיין לא נבראה. כך שהאדם חי ממש לבד, ממילא כל מה שהוא מרגיש את עצמו זה רק כחלק מהנוכחות של ה'. אין לו נקודת מבט נוספת מלבד הצורה בה ה' מסתכל על העולם, ולכן הוא קיבל את הציווי כמו שה' מסתכל עליו - כהצלה משקיעה בגשמיות.

אבל כאשר ה' בורא את חוה, משהו השתנה. פתאום יש מישהו נוסף בעולם, מישהו שהאדם יכול להתייחס אליו, לדבר איתו ולראות את עצמו מולו. כאן מתחילה המודעות העצמית - האדם כבר לא מרגיש את עצמו רק כחלק מה', אלא כישות נפרדת. הוא מתחיל להסתכל על עצמו מבחוץ, כאילו הוא עומד מול ה'.

בשלב הזה, כשהאדם כבר לא מרגיש את עצמו כחלק מה' - הוא כבר נקרא נחש^א. "וַיְהִי שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים, הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ, וְלֹא יִתְבָּשְׁשׁוּ. וְהַנָּחַשׁ הָיָה עֲרוּם מְכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹקִים". לנחש אין לא ידיים ולא רגליים ולא אזניים, והוא גם לא רואה טוב. החוש החזק של הנחש הוא חוש הריח, כלומר הוא בעיקר חש מה הוא רוצה. כך כאשר מתלבשת באדם התאוה, אין בו כלום חוץ מהתאוה.

לפי זה, התיאור שבו הנחש מדבר עם חוה, בא להמחיש את האדם כאשר מתלבשת בו התאוה, והוא מאבד את צלם האלקים שבו. התורה מתארת כאן דו-שיח בין אדם לחוה, שבו האדם מדבר מתוך תודעה של נחש.

^א. בסיפור בריאת החיות והעופות התורה מספרת שה' ברא את ה"תנינים הגדולים", ומשמע שאלו הן חיות מיוחדות, ולכן התורה מתארת אותן בנפרד. ואילו הנחש (שבדואי היה חיה יותר מיוחדת, שהרי התורה מעידה על הנחש שהוא היה "ערום מכל חיות השדה", ומתארת אותו כחיה בעלת יכולת דיבור) אינו מוזכר כלל בסיפור הבריאה. למה רק בסיפור אדם וחוה בגן עדן מתוארת פתאום חיה מיוחדת כזו?

הזוהר הקדוש אומר שהנחש שבפרשטנו הוא בעצם היצר הרע. אפשר לומר שחז"ל לא ראו זאת רק כדימוי, שהנחש הוא משל ליצר הרע, אלא שכך חז"ל למדו את פשט הפסוקים. הנחש הוא לא חיה מיוחדת שהכתוב לא דיבר עליה, אלא הוא האדם עצמו כאשר מתלבש בו היצר הרע. כאשר מתלבשת באדם התאוה, הוא דומה לנחש והוא נקרא נחש בלשון הכתוב.

מכל מקום, בין אם חז"ל התכוונו שהנחש הוא משל ליצר הרע, ובין אם הם התכוונו שעל פי פשט הפסוקים הנחש הוא האדם עצמו כאשר מתלבשת בו התאוה - בכך שהם אומרים שהנחש הוא היצר הרע, הם מתכוונים לומר שהאדם בוחר אם להיות אדם או נחש. פעם הוא אדם ופעם הוא נחש, וזה תלוי בשאלה איך הוא מסתכל על התאוות שלו. וכמבואר בפנים.

♦ ה' מגביל אותנו?

לאחר שחזה נבראה כתוב "עַל כֵּן יֵעָזֹב בְּאִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ, וְהָיוּ לְבֶשֶׁר אֶחָד" האדם כבר לא יודע אם הוא מחובר יותר להקב"ה או יותר לאשתו, הוא נהיה יותר בשר. "וַיְהִי שְׁנֵיהֶם עֶרְוָמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבָּשְׁשׁוּ", פתאום הם שמים לב שהם ערומים, והוא נהיה נחש ערום. הוא מרגיש כמה הוא נתון בתוך התאוה. אז הוא אומר אל האשה: "אֵף כִּי אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הָגֶן". הוא בעצם אומר שאי אפשר לאכול מהגן בכלל. עד עכשיו כשהייתי לבד יכולתי, אבל עכשיו כשאנחנו שנינו, אי אפשר. זה או שאני איתך, או שאני איתו.

לכן אף על פי שכאמור, מה שה' אסר לאכול זה רק את העץ שמחוץ לגן, אך מכל עץ הגן הוא אמר שאפשר לאכול "מִכָּל עֵץ הָגֶן אֲכָל תֹּאכַל". הנחש מקבל את הציווי של ה' כאיסור גורף לאכול מכל עצי הגן, וטוען שה' אוסר לאכול מכל העצים. בכך הנחש לא משקף את הציווי של ה' - אלא מבטא את התחושה האישית שלו. הנחש טוען שאם אי אפשר להרגיש שהאכילה היא זו שמחיה אותי - אין טעם באכילה. אם אסור לי לחוות את הגשמיות כטוב, הוא טוען, אז מה נשאר לי?

הנחש לא מסוגל להבין שההנאה שבאכילה יכולה להיות מהתקשורת עם ה'. כעת, האדם שמתואר פה כנחש, כבר לא מרגיש את ה' כמי שנותן לו את העץ, אלא כמי שמונע ממנו את החיים. לכן הוא רואה את הציווי כהגבלה, ולא כהצלה. הנחש חושב שה' מגביל אותו בכך שהוא אוסר עליו לשקוע בתוך הגשמיות.

♦ ה' נפגע מאיתנו?

חזה בתגובה עונה לאדם-הנחש: "מִפְּרִי עֵץ הָגֶן נֹאכַל". בניגוד אליך, אני לא מרגישה שהציווי של ה' מונע מאיתנו לחוש את הטעם שיש בעולם הגשמי. הנחש אמר לה שהוא לא יכול לאכול איתה כי הוא צריך לאכול רק "בתוך הגן", היא עונה לו שאין בעיה - בתוך הגן תהיה איתו, ובחוץ תהיה איתי. אתה צריך להחליט אם אתה איתו או איתי. אם אתה איתי זה מחוץ לגן והכל בסדר.

אבל יש מקום שבו גם היא מרגישה שיש בעיה: "וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הָגֶן אָמַר אֱלֹקִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ". חזה אומרת כאן בדיוק הפוך ממה שה' אמר לאדם, כפי שראינו קודם עץ החיים הוא העץ שבתוך הגן - ואותו מותר לאכול, ואילו עץ הדעת הוא נמצא מחוץ לגן - ואותו ה' אסר לאכול. חזה מבינה שאין לה' בעיה עם ההנאה שלנו מהגשמיות מצד עצמה, אלא רק כשאנחנו נמצאים במקום מאוד פנימי. אם אתה נמצא בהיכל המלך ואתה שקוע בתוך עצמך - זה בעיה, אבל אם אתה מסביב

- זה לא בעיה. היא מבינה שדווקא במקום הפנימי, שבו רואים את הכל כפי שהוא בעיניים של ה' - אסור לפגום. אסור לנו לחשוב שהחיות שיש בגשמיות עומדת בפני עצמה, אלא עלינו לייחס את החיות של כל העולם הגשמי לקב"ה.

הטעות של חוה היא שהיא מחלקת בין עצם ההנאה מהגשמיות, לבין ההתעלמות ממני שמחיה את הגשמיות. לדעתה, לה' אין בעיה עם עצם ההנאה שלנו מהגשמיות, אלא כל הבעיה שלו היא שאנחנו לא מודים ומכירים בכך שכל החיות שבגשמיות מגיעה ממנו.

בניגוד לחוה, אדם הראשון (במעלתו כאדם) מבין שהקב"ה רוצה שגם עצם ההנאה מהגשמיות לא תעמוד בפני עצמה, אלא תהיה חלק מהתקשורת שלנו עם ה'. הוא מבין שה' לא זקוק לנו, אלא רוצה להיטיב איתנו ולהציל אותנו מהתלות בגשמיות.

אך חוה לא מבינה כך. חוה חושבת שה' לא רוצה שנרגיש שהחיות שלנו באה מהעץ הגשמי, כי בכך אנחנו כביכול 'גוזלים' ממנו את הבעלות שיש לו על החיות של כל העולם. חוה רואה את הציווי של ה' כ'חולשה' דמוי אנושית שלו, כ'פחד' מכך שנגזול ממנו את בלעדיותו. היא חושבת שהוא חושש על כבודו.

לכן היא מוסיפה ואומרת: "אִמַּר אֱלֹקִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בּוֹ כֵּן תָּמָתוּ", כאילו ה' עלול להיפגע ולהתנקם בנו אם נרגיש שהחיות שלנו מגיעה מהגשמיות.

♦ להיות כאלוקים יודעי טוב ורע

הנחש מגיב לאשה: "לֹא מוֹת תָּמָתוּ. כִּי יִדַּע אֱלֹקִים כִּי בַיּוֹם אֲכַלְכֶּם מִמֶּנּוּ, וְנִפְקָחוּ עֵינֵיכֶם וְהִיִּיתֶם כְּאֱלֹקִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע". כלומר הקב"ה לא יפגע ממנו ולא יתנקם בנו. זה לא נכון לומר שאלוקים מתעצבן, הכול טוב אצלו, אלוהים הוא יודע טוב ורע והכל נחמד לו. זו בעצם הטענה של היצר הרע, שאומר כך: אם אתה באמת חי כמו אלוהים, הכל בסדר. לא נכון להגיד שהקב"ה מתעצבן עלינו.

היצר הרע בא ואומר: אני לא אומר שאין אלוהים. אני רק אומר שלהיות אלוהים, זה אומר להיות מסוגל לכלול גם וגם. הקב"ה יכול להיות בלי יצר הרע בכלל והכל טוב אצלו, והוא יכול להיות גם במציאות של טוב ורע. הקב"ה נשאר לגמרי טוב גם כשהוא יודע טוב ורע, כי הדבר הזה לא מטריד אותו בתוכו. גם אם קיימת תאוה - הכל בסדר, אצלו זה לא מפריע. אבל אצלנו, משום מה, נדרש שרק אם לא נדע את הטוב והרע נהיה בסדר. לקב"ה הרי אין בעיה לכלול בתוכו הכל, ואז מגיעה המסקנה: אם אני רוצה להיות באמת כמו אלוהים - אני צריך שיהיה לי הכל.

הנחש אומר לאישה: אם אני רוצה להיות דומה לאלוקים - אני צריך לעשות מה שבא לי, אני צריך להיות יודע טוב ורע. פתאום אנחנו מרגישים שאם נרצה להיות קשורים לקב"ה, נהיה חסרים. לעומת זאת, אם נרצה לעשות הכל, נוכל להיות גם כמו אלוקים וגם עם תאוות, ואז באמת נהיה כמו אלוקים. היצר הרע אומר בסוף משפט פשוט: אם תתגבר על התאוות, לא תהיה כמו אלוקים. אבל אם תעשה מה שבא לך, אתה תהיה כמו אלוקים.

♦ נחמד להשכיל

חיה שומעת את טענת הנחש, "וַיִּתְּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל, וְכִי תֵאָדָה הוּא לְעֵינַיִם, וְנִחְמָד הָעֵץ לְהִשְׁכִּיל, וְתִתֶּן מִפִּיּוֹ וְתֹאכַל, וְתִתֶּן גַּם לְאִשָּׁה עִמָּה וַיֹּאכֶל". כפי שראינו בהתחלה, העץ שה' הצמיח היה "נִחְמָד לְמִרְאָה וְטוֹב לְמַאֲכָל", כלומר כשאני מסתכל על זה מבחוץ ורואה את זה כבריאה של ה' זה "נחמד", ה' משתקף בתוך הבריאה שלו, וכתוצאה מכך הוא "טוב למאכל". אך כעת כשחווה מסתכלת על העץ היא רואה בעיקר מה שהוא פועל עליה - קודם כל הוא "טוב למאכל", וכתוצאה מזה הוא כבר נהיה "תאווה לעיניים", הוא כבר נהיה משהו שהאדם מאוד רוצה אותו.

כתוצאה מכך נוסף גם תיאור חדש שלא היה בשעת הבריאה - "וְנִחְמָד הָעֵץ לְהִשְׁכִּיל". נתבאר באריכות בכמה מקומות שישנם שני סוגי השכלה: יש מה שהאדם קולט את העצם שלו, ויש מה שהאדם קולט את המציאות החיצונית. כאן הם פתאום רואים חזק את המציאות ומסתכלים עליה כאילו היא זאת שמשכילה אותם. הם אמנם רוצים להיות כאלוקים יודעי טוב ורע, אך הם שונים ממנו - אלוקים עושה טוב ורע אך הוא לא אוכל, אצלו אין מציאות חיצונית שמשכילה אותו, הקב"ה "אינו מכיר הברואים ויודעם מחמת הברואים כמו שאנו יודעין אותם אלא מחמת עצמו ידעם, לפיכך מפני שהוא יודע עצמו יודע הכל שהכל נסמך לו בהוייתו" (לשון הרמב"ם בפ"ב מהל' יסוה"ת).

♦ סיכום השלבים

בהתחלה היצר הרע קטן, הוא רק אומר לחיה שיש פה סתירה: או הקב"ה או את. לפני שאת היית אפסר לאכול מעץ החיים, כי הייתי רק עם עצמי, והמציאות הייתה כלולה בהקב"ה. אך ברגע שאני עומד מולך, זה כבר או שיש את שנינו או שאני בלוע בהקב"ה. במקום להגיד לה שעכשיו נאכל רק מעץ החיים מכח מה שהשם ציווה, הוא אומר לה ששנינו יחד זה לא עובד. או אלוקים או את.

היא תופסת את עצמה מלכתחילה כאחת שנפרדה וחיה לעצמה, היא אומרת לו: איפה שזה אלוקים זה אלוקים, ואיפה שזה אני זה אני, וזה לא סותר.

הוא מתגשם יותר ואומר לה שאם לא ניכנס לתאוה ולא נעשה מה שבא לנו, לא נהיה כמו אלוקים. אך עד כאן הכל נשאר תיאורטי, הוא רק אומר וחושב שאנחנו יכולים לעשות מה שבא לנו.

היא כבר הופכת את זה לממשי ואומרת: טוב, אז בוא נאכל. היא אוכלת, ואז הוא אוכל, וכך הכל מתהפך.

♦ תהיה בן אדם!

מה אנחנו לוקחים לעבודת ה' שלנו מתוך ההתבוננות הזו בחטא עץ הדעת?

אמנם בדרך כלל אנחנו מרגישים כמו הנחש, ואנחנו מתייחסים לעולם הגשמי כאל מקור החיות שלנו. אך התורה מלמדת אותנו שהאדם נברא בצלם אלקים, כלומר: מתוך יכולת להסתכל על העולם כפי שה' מסתכל עליו.

בסיפור של חטא עץ הדעת התורה מלמדת אותנו שאמנם האדם יכול ליפול להיות נחש, אבל האמת שלו היא היותו אדם שידע שהחיות שלו מגיעה מה'. אז גם אם אנחנו מרגישים (לפעמים) כמו נחש, עלינו לזכור מהי מהותנו הפנימית, ולא לשכוח שבאמת אנחנו אדם שנברא בצלם אלקים - שמסתכל על הגשמיות לא כדבר שמנתק מה', אלא כאל חלק מהתקשורת הנעימה עם הקב"ה.

ב. האדם צריך לחשוב שהתאוה שלו הופכת אותו לנחש. כי הוא תפוס בה לגמרי, ומאבד את עצמו ואת האישיות שלו. אבל אם האדם מבין שהתאוה נובעת מרצון ה', התאוה היא זו שהופכת אותו להיות אנושי. כאשר האדם מבין שהרצון להתחתן נובע מרצון ה' שהוא לא יהיה בודד ומכונס בתוך עצמו, הוא מבין שהתאוה היא זו שעוזרת לו להיות אנושי, ומאפשרת לו לצאת מהבדידות והאנוכיות, ולהיות בקשר.

וכמו שאומרים חכמינו "איש ואשה זכו - שכינה ביניהם, לא זכו - אש אוכלתן". במילים 'איש' ו'אשה' יש שתי אותיות משותפות, א"ש, ושתי אותיות שם ה', י-ה. אם בני הזוג לא מכניסים את ה' בקשר ביניהם, וחושבים שהרצון להתחתן הוא רצון שלהם בלבד - הקשר נובע מאנוכיות, וממילא הופך לאש של תאוה וכעס ופירוד. אבל אם בני הזוג מכניסים את שם ה' ביניהם, ומבינים שהקשר ביניהם הוא רצון ה' - אז הם נעשים ל'איש' ו'אשה'. רצון ה' בקשר הופך אותם להיות אנושיים, ומאפשר להם להתייחס זה לזה באמת ומכל הלב.

יותר מזה, אם האדם מבין שהתאוה נובעת מרצון ה', הוא לא רק נעשה אנושי, אלא הוא גם נעשה אלוקי. 'צלם אלוקים' ה' ברא את המציאות ובחר להתייחס למישהו זולתו, כביכול, והוא רוצה שהאדם יהיה כמוהו, ויוכל ליצור קשר עם הזולת ולהתייחס אליו, ולא להיות נתון רק בעצמו.

מעמיקים בעבודת ה' ∞

לייקר את המציאות הפשוטה

רוח הקדש שקיבלנו בסוכות

כשאנחנו זוכים לחוות רגעים של התרוממות רוח ושמחה פנימית, המפגש מחדש עם השגרה, הקטנוניות והחולשות הפשוטות של היומיום עלול להרגיש לנו מתסכל, ואפילו לעורר בנו רצון לברוח מן המציאות אל מקום שלם יותר. דרך התבוננות בסיפורו המפתיע של יונה הנביא – סיפור שמחבר בין רוח הקודש של סוכות לתפילת מנחה של יום הכיפורים – ננסה להבין יחד כיצד דווקא ההתמודדות הקטנות, והניסיונות הפשוטים שלנו לתקן בתוך המצוקה, הם בדיוק מה שהקב"ה מבקש מאיתנו, ודווקא שם טמון הקשר האמיתי והעמוק ביותר איתו.

חז"ל אומרים (ירושלמי סוכה פ"ה, ה"א): "יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה, ונכנס לשמחת בית השואבה ושרת עליו רוח הקודש". רוח הקודש שחז"ל מדברים עליה כאן היא למעשה הנבואה המתוארת בספר יונה^א, אותו אנו קוראים בהפטרה של תפילת מנחה ליום הכיפורים^ב.

^א. ורמז לדבר מה שכתוב (יונה ד. ה.) "וַיַּעַשׂ לוֹ שָׂם סֵפֶה וַיִּשָּׁב תַּחְתָּיָהּ בְּצֹל", והאר"י הקדוש מקשר את הצל הזה ל"צלם" שעליו אנו מתפללים בהושענא רבה.
^ב. כדברי הגמרא במגילה לא. א.

לפי זה עלינו להתבונן מה הקשר בין שמחת בית השואבה לבין המתואר בספר יונה.^ג כמו כן עלינו להתבונן בתוכנו של ספר יונה עצמו, מה אנו לומדים ממנו, ומה הישיבות שלו למנחה של יום הכיפורים.

קודם כל, נשים לב שספר יונה הוא ספר מפתיע מאוד. כאשר מסיימים לקרוא את הספר, ומנסים לסכם לעצמנו את מה שקרה, התחושה קצת מוזרה. מה הסוף של הסיפור? מה יצא ממנו? הספר מסתיים בתוכחה קשה של הקב"ה ליונה, כאשר יונה שרוי במצב של עילפון והוא מבקש למות. כך אומר הקב"ה ליונה: "אַתָּה חֹסֵת עַל הַקִּיקִיּוֹן אֲשֹׁר לֹא עָמַלְתָּ בּוֹ וְלֹא גִדַּלְתּוֹ שָׁבֹן לַיְלָה הָיָה וּבֹן לַיְלָה אָבֵד. וְאֲנִי לֹא אֶחֹס עַל נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה, אֲשֹׁר יֵשׁ בָּהּ הֲרֵבָה מִשָּׁנָיִם עֶשְׂרֵה רְבֹּ אָדָם אֲשֹׁר לֹא יָדַע בֵּין יָמֵינוּ לְשִׁמְאָלוֹ וּבִהְיֵהָ רַבָּה?" (יונה ד, י-יא). במילים אלו מסתיים הספר.

נשים לב מה קרה פה: אל יונה הנביא, יהודי צדיק, נביא, מתייחסים כאן כאל פושע שאינו שומע בקול ה'; ואילו אל אנשי נינוה, גויים רשעים, מלאי חמס (ולפי חז"ל זה נראה הרבה יותר גרוע מההבנה הפשוטה בפסוקים - הם עשו ממש כל תועבה) מתייחסים כאל אנשים הראויים לרחמים רבים, עוזרים להם לעשות איזו תשובה מינימלית^ד ומיד ה' מרחם עליהם. אם כן, בסופו של דבר מתקבלת תמונה מוזרה: הרשעים יוצאים צדיקים, והצדיק יוצא כביכול רשע. הסיום הזה מותיר אותנו בתחושה שזה פשוט לא מסתדר ולא הגיוני.

את הסיפור הזה קוראים ביום הכיפורים, בזמן של עשיית תשובה. אמנם כתוב^ה שהטעם לכך הוא משום שהסיפור מלמד שתשובה מועילה, אך יש סיפורים נוספים בתנ"ך המלמדים זאת, וצריך להבין, מדוע היה צריך לבחור דווקא במקרה המורכב הזה, שבו הצדיק מקבל מהקב"ה יחס של רשע כביכול?

מה בסופו של דבר קרה עם אנשי נינוה? חז"ל אומרים (ילקוט שמעוני על יונה, רמז תקנ): "לאחר ארבעים יום, שבו לדרכיהם הרעים יותר מן הראשונים, ונבלעו המתים בשאול

ג. בחג הסוכות, יחד עם השמחה הגדולה, אומרים גם 'הושענות'. שהן בעצם הרבה תחינות ובקשות. כחלק מהבקשות אומרים גם "נענונו כמו שענית ליונה במעי הדגה". כשיונה היה במעי הדגה הוא התפלל חזק. הפסוקים של התפילה שם מאוד דומים לפסוקים בספר תהילים, ויש שם גם לשון של בקשת ישועה בדומה להושענות שאנו אומרים בסוכות. אך את זה עצמו צריך להבין - מה הקשר בין הושענות לבין חג הסוכות? חג הסוכות הוא החג שהכי הרבה צריך לשמוח בו (בתורה זה החג שכתוב הכי הרבה פעמים שצריך לשמוח בו, וראה גם ברמב"ם הל' סוכה ח, יב) וכיצד השמחה הזו משתלבת עם כל ה'הושענות' (ובמיוחד 'הושענא רבא' שבקהילות רבות נראה כיום דין מתוח. בדומה לר"ה ויה"כ)?

ד. כשמתבוננים בחז"ל לא ברור האם התשובה של אנשי נינוה היא טובה או לא. חז"ל משאירים את העניין הזה פתוח לכאן ולכאן. התשובה הזו היא לכאורה זו שכנגדה קראנו בהפטרה של שחרית של יום כיפור: "הֵן בְּיָוֶם צִמְקָם תִּמְצָאוּ חֶפֶץ וְכֵן עֲצִיבֵיכֶם תִּגְלֹשׁוּ. הֵן לְרִיב וּמִצָּה תִּצְמוּ. וְלִקְפוֹת בְּאֶגְרֵף רָשָׁע. לֹא תִצְמוּ כִּיֹּם לְהִשְׁמִיעַ בְּמִדּוֹם קוֹלְכֶם. הִנֵּה יְהִיָּה צוֹם אֲבָתְרָהּ, יוֹם עֲנוּת אָדָם נִפְשׁוֹ. הִלָּכְךָ כְּאֶגְמֹן רֹאשׁוֹ. וְשָׁק נֶאֱפָר יָצִיעַ. הִלָּהּ תִּקְרָא צוֹם וְיוֹם רָצוֹן לָהּ".

ה. ראה בית יוסף או"ח תרכב: "לפי שיש בה גודל כח התשובה".

תחתית, שנאמר 'מעיר מתים ינאקו'. כלומר, לא נשאר מהם שום דבר. אם כן, לא רק שהגויים מתו בסוף, אלא הם נעשו יותר גרועים בגלל התשובה הזאת, עד שהקב"ה קבע שאין להם תקנה. אם כן, אמנם הנביא עצמו לא טרח לציין זאת בפסוקים, אך חז"ל מגלים לנו שלמעשה יונה צדק בטענתו שסרב לשליחות'.

הדבר רק מחזק את כל השאלות ששאלנו: אם בסופו של דבר הגויים חזרו לסורם לאחר ארבעים יום והם מתו ונינוה נהפכה, מה יצא מכל הסיפור הזה?

♦ מדוע יונה סירב לשליחות?

ישנם כמה הסברים בחז"ל מדוע הדבר באמת כאב ליונה, אך כולם 'מתנקזים' לעניין אחד הנוגע בעבודת ה' ברמה פשוטה מאוד. כאשר יונה מתפלל לה' הוא אומר כך: "אָנָּה ה', הֲלוֹא זֶה דְּבָרִי עַד הַיּוֹתִי עַל אֲדָמְתִּי, עַל כֵּן קִדְמְתִּי לְבְרַחַת תַּחֲשִׁיטָה כִּי יִדְעִתִּי כִּי אַתָּה אֵל חַנוּן וְרַחוּם אָרָךְ אַפִּים וְרַב חֶסֶד וְנָחֵם עַל הָרָעָה" (ד, ב). כלומר יונה אומר: ידעתי שאתה כזה חנון ורחום, למה אתה כזה מרחם? ומיד בהמשך הוא אומר: "וְיַעֲתָה ה' קֶחַ נָא אֶת נַפְשִׁי מִמָּנִי, כִּי טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי" (שם פס' ג). כלומר, אני מסוגל לסבול את הרחמים הללו בידיעה שהתשובה שלהם לא תתקיים בסוף. מדוע יונה לקח כל כך קשה את אותם ארבעים הימים שבהם אנשים שבו בתשובה לחינם?

כפי שהזכרנו, יונה שאב את נבואתו מתוך שמחה עצומה בחג הסוכות. כשאדם שמח מאוד במצוות וזוכה לגילוי רזי תורה מתגלה לו כיצד כל העולם, הריבוי והנפרדות - הכל באמת חלק מה'. רזי תורה הם מה שה' מדבר בינו לבין עצמו, ואומר שבאמת הכל זה חלק ממנו. כאשר שורה על האדם רוח הקודש, הוא רואה פתאום איך כל

ו. הטעם שיונה רצה לברוח מהנבואה מבואר בירושלמי בסנהדרין (פ"א ה"ה): הובא ברש"י על יונה א. ג): "אמר יונה, יודע אני שהגויים קרובי תשובה הן והריני הולך ומתנבא עליהם והם עושין תשובה והקב"ה בא ופורע משונאיהן של ישראל, ומה עלי לעשות? לברוח". ובמשמעות הביטוי 'קרובי תשובה' האריך הרב ישראל דנדרוביץ בקובץ 'בית אהרן וישראל' גליון קמב עמ' קסג ואילך, והסביר שהכוונה שתמיד הם נשארים רק 'קרובים' אל התשובה האמיתית אך לא מגיעים אליה, ולמד זאת מהירושלמי בתענית (פ"ב ה"א): "אמר רבן שמעון בן לקיש: תשובה של רמיות עשו אנשי נינוה. מה עשו? רבי חונה בשם ר"ש בן חלפותא: העמידו עגלים מבפנים ואימותיהם מבחוץ. סייחים מבפנים ואימותיהם מבחוץ. והוון אילין געיי מן הכא ואילין געיי מן הכא. אמרין: אין לית מתרחם עלינן לינן מרחמין עליהון. הה"ד (ויאל א) 'מה נאנחה בהמה נבכו עדרי בקר וגו'". א"ר אחא: בעריבא עבדין כן. (יונה ג) 'ויתכסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל אלהים בחזקה'. מהו 'בחזקה'? אר"ש בן חלפותא: חציפא נצח לכשירא. כל שכן לטובתו של עולם. (שם) 'וישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם', א"ר יוחנן: מה שהיה בכף ידיהם החזירו, מה שהיה בשידה תיבה ומגדל לא החזירו".

ז. ראה בחוברת קול דודי לסוכות במאמר "משם שואבים רוח הקדש".
ח. משמעות המושג 'רז' היא דבר ש**בעצם** אי אפשר לגלות אותו. לא מדובר על דבר שרק **במקרה** לא מגלים אותו, אלא מדובר על דבר שהוא 'רז בעצם'. באופן מהותי הוא שייך רק בין האדם לעצמו ובכלל לא יכול להיות גלוי לזולתו. לכן חז"ל אומרים שאין מגלים לאדם רזי תורה "אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו" (חגיגה יא. ב). 'רזים' הם דבר שהאדם צריך להבין מדעתו, ואם הוא לא מבין אותם מעצמו, אי אפשר לגלות לו אותם. הרז שייך למציאות שבה הכל אחד, כלשון הזוהר "רזא דאחד".

ט. בשונה מחלק הנגלה של התורה, שהוא מה שה' מדבר עם זולתו, כביכול שיש אותו ויש אותנו והוא מדבר איתנו.

המציאות כולה היא אלוקות - אין לנו מציאות לעצמנו אלא אנחנו רק חלק מה' וכל המציאות כלולה בו'.

אבל יש משהו שמעכב את גילוי הרזים האלו בתוך המציאות⁹⁴. כשהאדם שזכה לרוח הקודש מסתכל על אנשי חמס - הוא מתייחס אליהם כמי שלא ראויים להיות קיימים. אנשי חמס הם כאלו שחיים בנפרדות מוחלטת, נפרדים לגמרי אחד מהשני ונפרדים לגמרי מהקב"ה. כל אחד מהם רואה בסביבתו רק אביוזר לצרכיו, לכן הם גוזלים אחד את השני. משום כך יונה חושב שאנשי נינוה אינם מהווים חלק מאחדות ה' ולכן העיר שלהם צריכה כולה להחרב.

אמנם, הקב"ה באמת לא רוצה להחריב את המציאות הזו, לכן הוא שולח את יונה להזהירם כדי שיבהלו ויחזרו בתשובה, אך העניין הזה מאוד מפריע ליונה. הוא מתנגד לתשובה חיצונית מתוך יראת העונש, או כפי שחז"ל מתארים את תשובת אנשי נינוה, שהם שבו אל ה' "בחזקה". חז"ל מתארים כיצד הם התאכזרו לבעלי חיים ואיימו כלפי שמיים שאם הקב"ה לא ירחם עליהם, הם לא ירחמו על הבהמות.

אם נתבונן על כך בנפש, נתייחס לכל הדמויות כאן כחלקים שונים באישיות אחת שעוברת תהליך: **הקב"ה רוצה שהאדם יחזור בתשובה. אנשי נינוה הם החלקים**

י. כל סדר ההשתלשלות שמופיע בכתבי האר"י בא להסביר שהכל-הכל הוא בעצם איך שהקב"ה בינו לבין עצמו (ראה השיטות בזה בגליון מעמקים 94. וראה עוד בשומר אמונים ויכוח א סימן לא-לג), וכדברי אדמו"ר הזקן (קרא לתניא קנו. ב): "שידיעת המציאות מההשתלשלות היא ג"כ מצוה רבה ונשאה... כמ"ש וידעת היום והשבות אל לבבך כי הוי' הוא האלוהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד".

יא. יונה נקרא יונה בן אִמְנִי, והוא הבן של האשה הצרפית שאליה הנביא החיה. אליהו מכונה "אמתי" על שם הכתוב בו "ודבר ה' בפיך אמתי". יונה הוא הבן שזכה לתחיית המתים.

רבי חיים ויטאל מביא סיפור מבהיל על עצמו, בו הוא כותב שקרה לו כמו שקרה ליונה הנביא (שער הגלגלים לח):

בשנת השל"ב, יצאנו אל השדה, ועברנו על קבר גוי אחד קדמון יותר מאלף שנים, וראה נפשי על ציונו, ובקש להמיטני ולהזיקני, והיו מלאכים רבים, ונשמות צדיקים שלא ישוערו, מימיני ומשמאלי, ולא יכול לי, ויצוני מורי ז"ל, שבחזרתי לא אחזור בדרך הזה עוד. ואח"כ הלך עמי נפש הגוי רחוקה ממני, ושם בשדה נתכעסתי עם הרב יהודה משען, ותחל נפש הגוי להתחבר בי, ותחטאני עוד, ולא רציתי לשמוע דרשת מורי ז"ל. והתחיל לבכות ויאמר "הנה כל הנשמות הצדיקים והמלאכים הלכו להם, ע"י הכעס, ולפיכך שלט בו הנפש ההיא, ומה אעשה, והולאי שזיקוהו ויניחוהו חי, כי אוכל לרפאתו, אבל **ירא אני פן ימיתוהו, ולא יתקיים כל מה שאני חושב שיתוקן העולם על ידו כנודע לי, ואיני יכול להגיד כי לא ניתן רשות להגיד, וכי לריק יגעתי, ונחרב העולם**", ולא אכל כל הלילה מרוב צערו ודאגתו. והלכתי וחזרתי בדרך ההוא לבדי, וכשהגעתי על קברו, רוח נשאתני ממש, וראיתי עצמי רץ באויר, גבוה עשרים קומה מעל גבי הקרקע, עד שהגעתי למדינה בעת צאת הכוכבים, והניחוני שם, והלכתי לישון בריא עד אור הבקר, ורציתי לקום, והיו איברי נחלשים אחד לאחד, והרגישו בי, והוליכוני עד פתח מורי ז"ל לאט לאט, ובהגיעי שם, לא נותרה בי נשמה כלל **כענין יונה**. והשכיבני מורי ז"ל על מטונו, וסגר הדלת, והתפלל, ואח"כ נכנס לאותו בית הוא לבד, והיה הולך בבית וחוזר על המטה, וגוהר עלי בה, וכך עשה עד חצי היום שהייתי מת לגמרי, ובחצי היום ראיתי בעצמי, כי חזרה נשמתי בי מעט מעט, עד שפתחתי עיני, וקמתי, וברכתי ברכת מחיה המתים, וכל זה אמת ויציב בלי שום ספק.

אנו לומדים מכך כיצד כל הגילויים של האר"י הקדוש ורזי התורה היו תלויים בחזרת הנשמה ממצב של מוות למציאות הגוף. אדם יכול להיות כמת לגמרי, ופתאום לחזור לחיים, ובזכות זה מתגלים לו כל סודות התורה.

הנמוכים באדם, שרחוקים מתשובה (וכלשון הירושלמי שהובאה לעיל בהערה). החלקים האלו הם 'אנשי חמס' - כל הזמן מנסים לחטוף ולדאוג לעצמם^{יב}, ובעצם לגזול גם את הקב"ה^{יג}. **יונה הנביא** הוא החלק בנפש ששומע את זה, ובדומה לדברי הבעש"ט (הובא בכש"ט סימן רנה): "בענין מה שאמרו ז"ל בכל יום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת כו'... ביאר, כי למעלה אין אומר ואין דברים רק עולם המחשבה, אם כן מה שמגיע לאדם מהרהורי תשובה הוא מן הכרוז וכו'". האדם חושב מחשבות, ואומר הבעל שם טוב שעליו לדעת שהמחשבות האלו אינן מגיעות מתוכו אלא משקפות את דבר ה' לאדם. כך, כאשר האדם מקבל נבואה עליו להתאמץ לייחס לה חשיבות ולהבין שהיא קריאה של ה' ולא רק משהו בינו לבין עצמו^{יד}.

פעמים רבות מגיעים אל האדם הרהורי תשובה, והוא מקטין אותם ואומר לעצמו: 'אה, אז אני צריך לעשות כך, אני צריך לעשות כך'. אין לו סבלנות לדברים הקטנים והפשוטים. הוא אומר לעצמו: 'אם זה משהו שה' אומר, צריך שזה יהיה עניין גדול, עם קולות וברקים. אבל אם זה רק תיקון פשוט במציאות, זה כבד עלי'. האדם גם אומר לעצמו 'מה, אני כמו ילד קטן, שלא יכול לתקן את עצמו לבד?! בשביל זה צריך לקבל כרוזים מלמעלה?'. האדם לא מבין ש"יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלי הקב"ה עוזרו אין יכול לו". בראיה של יונה, זהו בעצם הפער בין דבר ה' לבין אנשי נינוה: דבר ה' הוא משהו עצום ואילו אנשי נינוה הם משהו פסול. אך מצד ה' אין שום פער.

הסירוב של יונה לשליחות דומה לאדם שזכה לעשות תשובה עמוקה ורצינית, שקשה לו מאוד לתת חשיבות לתשובה קטנה ופחותה "כחודו של מחט". אם הוא יתייחס לתשובות הפשוטות והקטנות כאל משהו רציני - הוא ירגיש שכל המאמץ העצום שהוא בעצמו השקיע בתשובה הגבוהה היה מיותר. כאשר אדם עושה תשובה ושמח בה' שמחה גדולה, מתעורר אצלו מקום בנפש שמואס בתשובה נמוכה. דווקא בגלל שהוא מרגיש קשר חזק וטוב עם הקב"ה שמתגלה אליו, הוא מתנגד בתוכו לתשובה שאינה מספיק טובה ופנימית^{טו}. כך יונה רצה לדאוג לכבודם של ישראל ולא

יב. ראה בחוברת קול דודי ליום כיפור בעניין ההכאה על הלב (עמ' 10-11). וראה עוד באריכות בשיעורים בפרק בעבודת ה' על הדמיון בין האדם לבין העכבר.

יג. וכדברי חז"ל (ברכות לה. ב): "כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו גזול להקב"ה וכנסת ישראל".

יד. הנביאים עסקו הרבה בהחזרת העם בתשובה. היה אפשר לחשוב שאין קשר מהותי בין עצם הנבואה לתשובה, אלא שהנביאים היו רק 'צורך טכני' כדי להחזיר את העם בתשובה, אבל על פי דברי הבעש"ט אנו מבינים שהקשר בין נבואה לתשובה הוא מהותי.

טו. כך חז"ל (פרקי דרבי אליעזר ז') מסבירים מדוע ברח יונה מהנבואה:

בחמישי ברח יונה מפני אלהים; ולמה ברח? אלא פעם ראשון שלחו להשיב את גבול ישראל ועמדו דבריו, שנאמר (מלכים ב' יד, כה): "הוא הָשִׁיב אֶת גְּבֹול יִשְׂרָאֵל מִלְּבָא חֶמֶת" וגו'. פעם שניה שלחו לירושלים להחריבה, כיון שעשו תשובה הקב"ה עשה כרוב חסדיו ונחם על הרעה ולא חרבה, והיו ישראל קוראין אותו "נביא שקר". פעם ג' שלחו

לתשובתם הרדודה של הגויים^{טז}, אך הקב"ה דורש משהו עמוק יותר^{טז}, כפי שיוסבר בהמשך.

♦ הבריתה לים

כשהאדם מתעלה ובורח למדרגת "אין עוד מלבדו", הוא בעצם מבטל את העולם ומזלזל במציאות שנבראה. מה שכתוב בפסוקים שיונה ברח "מלפני ה'" באופן פשוט הכוונה שהוא ברח מהשליחות שלו, יונה ברח לתרשיש, 'תרשיש' בתנ"ך מסמל מקום של זהב יקר, של דמיונות ורצונות גדולים ורחוקים. בחז"ל מבואר שיונה בעצם רצה לברוח אל הים^{טז} (מדרש תנחומא ויקרא ח', והגר"א כתב שכן יש לגרוס בפרקי דר"א י'):

אמר יונה: אני בורח מלפניו למקום שאין שם כבודו. מה אעשה. אם אעלה לשמים, שם כבודו, שנאמר: "על השמים כבודו" (תהלים קיג, ד). ואם על הארץ, שם כבודו, שנאמר: "מלא כל הארץ כבודו" (ישעיה ו, ג). הריני בורח לים, שאין נאמר שם כבודו.

לנינוה, דן יונה דין בינו לבין עצמו, אמר: אני יודע שזה הגוי קרובי התשובה הם, עכשיו עושין תשובה והקב"ה שולח רוגזו על ישראל, ולא די שישאל קורין אותי נביא השקר אלא אף העכומ"ז. הריני בורח לי למקום שלא נאמר כבודו שם.

אע"פ שבני ישראל אכן עשו תשובה. הם לא האמינו שהתשובה הזו טובה מספיק. לא האמינו שהיא ראויה להיקרא תשובה. ולכן כשהם ראו שירושלים לא נחרבה הם הסתכלו על יונה כ"נביא שקר". בחוברת 'אשפוך את רוחי' הארכנו בעניין 'נביא שקר', והסברנו שהנביא נועד להכניס את מעמד הר סיני לתוך המציאות, כשם שבמעמד הר סיני ה' הראה את עצמו והנכיח את עצמו בעולם, כך על ידי הנבואה שבכל דור ה' מנכיח את עצמו במציאות. עוד ביארנו שם שאע"פ שהנביא אומר עתידות, מה שאנחנו מחפשים בנבואה הוא לא העתידות אלא את הגילוי וההנכחה של ה' במציאות. ה' רוצה שנדע שהמאורעות במציאות לא קורים סתם, אלא הוא זה שעושה אותם, ולכן הוא שולח את הנביא. הנביא לא בא לומר מה יקרה, אלא הוא בא לומר שה' עושה את כל מה שקורה, ובכך הוא מנכיח את ה' במציאות. נביא שלא מצליח להנכיח את ה' במציאות דומה לנביא שקר. שדבריו לא מתגלים כדבריו ה'.

טז. ראה אבות דר"נ פרק מז "יונה תבע כבוד הבן ולא כבוד האב, שנאמר ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה'".
יז. זו הסיבה שאנו קוראים ספר זה בזמן מנחה של יום הכיפורים. עד מנחה האדם נמצא בתנועה של עליה גבוהה, האדם מתרומם למקום כזה שהוא מרגיש שהוא נמצא גבוה יותר ממה שמצופה ממנו, אך במנחה כבר קורה מהפך, בו הקב"ה אומר לנו שהוא רוצה גם את הדברים הפשוטים.

יח. ניתן לומר שזה פשט הפסוקים, בתרגום יונתן (וכן בתרגום השבעים בכמה מקומות) מתרגם את 'תרשיש' כ"מא", וכן תרגם הרס"ג (והחוקרים אומרים שבינונית עתיקה הים נקרא 'תלסיס', ומצינו בכמה מקומות שה'ל' וה'ר' מתחלפות) (וראה עוד בספר 'אוצר ישראל' ערך 'תרשיש').

הספר שיעשה לך סדר בעבודת ה'

500 עמודים על אהבת ה' ויראתו, ועל הדרך הנכונה להתפעלות והתרגשות בעבודת ה'

או באתר ישיבת
עוד יוסף חי

לרכישה: 058-770-1560

בוודאי שיונה ידע שה' נמצא גם בים, אלא שהים זהו מקום בו הבריות בלועות בתוך מקורם ונמצאות בינם לבין עצמם^י, על כן סבר יונה שזה מקום "שאין נאמר שם 'כבודו'", זהו מקום בו יש רק את ה' ואין כביכול את המציאות החיצונית^י.

זו הסיבה שיונה היה כל כך רגוע גם בשעה שהיה "סַעַר גָּדוֹל בַּיָּם"^{יב} וְהָאֲנִיָּה חֲשֹׁבָה לְהִשָּׁבֵר^{יג}, עד כדי כך הוא היה רגוע שהוא "יָרַד אֶל יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה, וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם"^{יד}, כשהמלחים ראו שהוא כ"כ רגוע הם הבינו שהוא יודע מה הסיפור, לכן רב החובל אמר לו "מָה לָּךְ נִרְדָּם, קוּם קְרָא אֶל אֱלֹהֶיךָ". אמנם בפועל לא כתוב שהוא קרא אל ה', משום שהכל היה תקין מבחינתו.

אנשי האניה שהיו מבוהלים הטילו גורלות על מנת לדעת "בְּשָׁלְמִי הֲרָעָה הָזֹאת"^{טו}, ויצא שזה קשור דווקא ליונה. אנשי האניה אמרו ליונה "הֲגִידָהּ נָא לָנוּ, בְּאִשׁוֹר לָמִי-הֲרָעָה הָזֹאת לָנוּ, מִה מְלֹאכְתָּךְ, וּמֵאֵין תָּבוֹא. מָה אֲרָצָךְ, וְאִי-מִזָּה עִם אֹתָהּ". ויונה רק אמר להם "עֲבְרִי אֲנֹכִי; וְאֶת-ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם, אֲנִי יָרָא, אֲשֶׁר-עָשָׂה אֶת-הַיָּם, וְאֶת-הַיַּבֶּשֶׁת". ומיד כתוב "וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְדוֹלָה, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מָה זֹאת עָשִׂיתָ. כִּי-יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים, כִּי מִלְפָּנֵי ה' הוּא בֹרֵחַ, כִּי הִגִּיד לָהֶם". ולכאורה לא מובן, אם באמת יונה כבר אמר להם "כי מלפני ה' הוא בורח" א"כ מדוע זה לא כתוב קודם לכן, מדוע הם לא הבינו קודם בשל מי הרעה הזאת? ומדוע רק עכשיו הם מפחדים? ונראה שאמנם יונה אמר זאת כאשר נכנס לאניה, אבל זה היה עבורם סתם דמיונות חסרי משמעות, אדם נכנס לאניה ואומר שהוא בורח מאלוקים, לא מייחסים לכך כל חשיבות. כי גם

יט. הים נקרא "עלמא דאתכסיא". ראה בד"ה 'אז ישיר' בורה אור לבפרשת בשלח "כי הנה ארז"ל כל מה שיש ביבשה יש בים. ים הוא בחי' עלמא דאתכסיא ויבשה הוא בחי' עלמא דאתגלייא. והנה ההפרש שבין יבשה לים בגשמיות הוא שהברואים שבים אינם נראים לחוץ כי הים מכסה עליהם וגם חיותם וקיומם הוא בתוך הים דוקא וא"א להם להיות ביבשה שמיד מתים משא"כ ברואים שביבשה הנה הארץ תוציא צמחה ועושה פרי למעלה. והגם שניקוּתם ממנה הם נראים כאלו הן יש ודבר בפ"ע ומכ"ש שאר הברואים אשר בהם נפש חיה למינה. ועד"ז יובן ההפרש ברוחניות למעלה ההפרש בין עלמא דאתכסיא לעלמא דאתגלייא". וראה במאמר ד"ה לוייתן תשי"ב: דהנה, ברואים שבים אינם נפרדים ממקורם (ראה גם ביאורי הורה לאדמור' האמצעי בשלח מב, ג ואילך, ובכ"מ, שער האמונה לאדמור' האמצעי פ"ב (פד, א),). שהרי כיון שעולים ליבשה (שיוצאים מן הים, מקור חיותם) מיד מתים (עי' ג: וראה ברכות סא:), ומובלעים תמיד במקורם, ולא זו בלבד שכשנפרדים ממקור חיותם הם מתים, וכל מציאותם היא רק בהיותם בתוך מקורם, אלא עוד זאת, שגם כאשר נמצאים במציאות בתוך מקורם, אינם מציאות בפני עצמם כלל, אלא כל מציאותם היא מקור חיותם, וכמבואר במ"א (סה"מ תרס"ב ע' שגב) בטעם דעת רשב"ג (מקוואות וז) דכל שבים אינו חוצץ, דהגם שהם ברואים שבים, היינו שיש כאן איזו מציאות שנבראה מן המים, מ"מ כל מציאותם היא המים עצמם, ולכן אין חוצצים. משא"כ הברואים שביבשה, הרי אף שהכל הי' מן העפר, היינו שהעפר הוא מקורם, מ"מ, יכולים להיות נפרדים ממקורם לפי שעה, שיכולים להיות לפי שעה באויר, וגם כשנמצאים על האדמה אין הם חלק ממציות העפר, אלא הם מציאות בפ"ע. ובדוגמת זה הוא ההפרש בין הנשמות דעלמא דאתכסיא והנשמות דעלמא דאתגליא, שהנשמות דעלמא דאתכסיא הם מובלעים תמיד במקורם, היינו שמרגישים תמיד את מקורם וכל מציאותם היא מציאות המקור. משא"כ הנשמות דעלמא דאתגליא, אף שמבינים ומשיגים שכל מציאותם היא מצד המקור, מ"מ אינם בביטול במציאות^י.

כ. המפרשים (רש"י, רד"ק ועוד, וראה גם בכורי מאמר ב', פרק יד) הבינו שיונה בעצם רצה לברוח לחו"ל משום ששם לא שורה נבואה (כמבואר במד"ק כה), הכוונה ששם הנבואה עוברת דרך ה'שבעים שרים' וממילא מעורב ברצון להתפעלות כמבואר בפנים.

כא. כאשר האדם בורח להיות בינו לבין עצמו יש לו סערה פנימית חזקה.

מבחינתו הבריחה הזאת לא היתה כ"כ משמעותית. שהרי בזה שהוא יורד לים הוא בעצם החליט להיות חלק מאנשי הספינה, להיות אחד שחי רק בתוך הדמיונות של עצמו. אך פתאום כאשר רואים שיש סערה ושום דבר לא עוזר, והוא אומר להם שהוא קשור למי שעשה את הים והוא כ"כ רגוע - אז פתאום הדברים שאמר להם בהתחלה מתחילים לקבל תוקף.

יונה אמר להם "שְׂאוּנִי וְהִטְלֵנִי אֶל הַיָּם וְיִשְׁתַּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם, כִּי יוֹדַע אֲנִי כִּי בְּשָׁלִי הַסַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה עָלֵיכֶם". הזריקה לים מבחינתו של יונה היא בדיוק ההמשך למה שהוא אומר, שהקב"ה הוא "אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הַיָּם וְאֶת הַיַּבָּשָׁה". אין שום נפקא מינה אם אני בים או בספינה. זה אותו דבר, זה לא משנה בכלל. הקב"ה עשה את הים ואת היבשה, אז תזרקו אותי.

אנשי הספינה שומעים את הדברים, אבל הם לא מאמינים באמת שזה ככה. אמנם הם מודים לקב"ה, אבל הם אפילו לא מעלים בדעתם שהיה איתם פה נביא. הם רק אומרים לעצמם: טוב, ברוך השם שניצלנו, הוא באמת לא היה בסדר וזהו. "וַיִּקְרְאוּ אֶל ה' וַיֹּאמְרוּ: אָנָּה ה' אֵל נָא נֹאבְדָה בְּנַפְשׁ הָאִישׁ הַזֶּה, וְאֵל תֵּתֵן עָלֵינוּ דָם נָקִיא, כִּי אַתָּה ה' בְּאֲשֶׁר חָפַצְתָּ עֲשִׂיתָ. וַיִּשְׂאוּ אֶת יוֹנָה וַיִּטְלֻהוּ אֶל הַיָּם וַיַּעֲמֵד הַיָּם מְזַעְפּוֹ. וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת ה', וַיִּזְבְּחוּ זֶבַח לֵה', וַיִּזְדְּרוּ נְדָרִים". המחשבה שהיה פה נביא, או שהם היו עם מישהו שממש דיבר עם ה', לא מעניינת אותם בכלל.

חז"ל אומרים (קידושין פב.) "הספנין רובן חסידים", הספנים הם כאלה שרוצים לברוח מהמציאות²² אל הדמיונות של עצמם. הכל אצלם נשאר ברמה של התפעלות בלבד. הם אמרו לעצמם: יונה הסתבך עם הקב"ה, אך זה לא נוגע אלינו, הים שקט מזעפו וממשיכים הלאה. זה שהייתה אצלו נוכחות אלוקית כל כך גדולה לא אומר להם שום דבר. נוכחות של אלוקות לא מדברת אליהם, כי מה שמעניין אותם זה רק דמיונות מרתקים, חוויה טובה ומתוקה, דברים גדולים שיפעילו וירגשו אותם. מבחינתם הם רק רצו להינצל וזהו. אצלם לא קיים מושג של ביטול לדבר ה', אלא רק דמיונות, ואם העסק הזה לא הולך - פשוט מוותרים עליו.

אך יונה לעומת זאת יודע שבאמת ה' דיבר איתו, והוא מרגיש חזק מאוד את דבר ה'. אלא שכשהוא נדרש להתחיל לתקן את המציאות, הוא בורח מזה. הוא בורח כי הוא נתון כולו בהתפעלות. הוא רצה להרגיש כמה הוא מתפעל מזה, כמה הוא נתון בהתפעלות מזה שיש דבר ה' וכמה דבר ה' זה דבר גדול.

כב. חיוב העונה שלהם הוא רק פעם בחצי שנה (כמבואר בכתובות סא:).

♦ לחיות בתוך הדג

אחרי שזורקים את יונה לים כתוב "וַיֵּמָן ה' דָּג גָּדוֹל לְבָלֵעַ אֶת יוֹנָה, וַיְהִי יוֹנָה בְּמִעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת". בסופו של דבר יונה לא יכול לחיות בתוך הים, הוא לא באמת רוצה להיות רק בלוע במקורו בינו לבין עצמו. אחרי הכל יונה הוא בן אדם שאמור לחיות ביבשה, דהיינו הוא אמור להיות אחד כזה שמתממש בתוך המציאות ולא שקוע רק בהתפעלות שלו מדבר ה'.

כמה שאתה נהנה להיות שקוע בתוך ההתפעלות שלך, בסופו של דבר אתה רוצה שה' יהיה המציאות ולא ההתפעלות שלך. כל החוויות שלך באמת אינן משמעותיות כל עוד אתה הוא זה שרוצה בהן, רק כאשר ה' רוצה בהן הן נהיות אמיתיות. המקום העמוק יותר בנפש של האדם הוא המקום בו הוא אינו מחפש (רק) את החוויה שלו, אלא מחפש להיות קשור לכך שה' ברא אותו ורוצה אותו, וזה מה שמעמיד ועושה את כל הרצונות שלו והמעשים שלו לממשיים.

לאחר שיונה נמצא כבר שלשה ימים בתוך הים והוא מרגיש שהוא לא רוצה את הים אלא הוא רוצה את ה', אז הוא יכול לרדת עוד פעם לתוך המציאות. ה' אומר ליונה אמנם המציאות הממשית נראית כמו קטנות, אבל באמת זה לא קטנות, המציאות הזאת משקפת את המציאות של ה'. כיוון שכך, ה' אומר לו "אני רוצה שתדע לתוך המציאות הממשית ותתקן אותה". ואז (סוף פרק ב') "וַיֹּאמֶר ה' לְדָג וַיִּקְא אֶת יוֹנָה אֶל הַיָּבֵשָׁה".

כג. ה' היה יכול להפוך את יונה לדג. ואחרי שיגיע ליבשה להפוך אותו בחזרה לבן אדם (בדומה למה שעשה לנבוכדנאצר), אך זה לא היה מבטא נכון את המאבק שמתחולל בתוך יונה. המאבק כאן הוא מה אתה רוצה שיהיה המציאות - ה' או הים? כשאתה נמצא בתוך הים ושרוי בתוך הדמיונות וההתפעלות של עצמך, אתה לא מרגיש את הקב"ה בעצמו, אלא רק את ההתפעלות שלך ממנו [בתוך הים האדם לא כ"כ מרגיש את ה'סובב' אלא הוא בעיקר מרגיש בלוע בתוך ה'ממלא' (ראה באריכות בתורה אור ד"ה יביאו לבוש, ובשיעורים עליו) או בסגנון אחר - הוא לא מרגיש את עצמות ה' אלא את הגילוי שלו]. בתוך הדג ה' מראה ליונה שבאמת יש אפשרות לחיות בתוך הים, אבל זה רק אם המציאות בשבילך היא ה' ולא הים. אם הים הוא המציאות אז אתה תובע, אבל אם ה' הוא המציאות אז אתה יכול לחיות בתוך זה.

כד. ראה באריכות בשיעור "משנת חב"ד וארץ ישראל", הודפס בגליון מס' 52, וכן בשיעור על שער היחוד והאמונה הנדפס בגליון 93.

למה להנות לבד?

המאמר השפיע עליך לטובה? התפילה שלך נראית אחרת בזכותו?
הצטרף כנציג להפצת עלון ממעמקים, ובכל שבוע שליח יגיע
עד אליך עם חוברות מלאות חידושים מתורת הרב

להצטרפות: 058-6305341 - מאיר

♦ התשובה הקטנה – מה שהקב"ה מבקש

ומיד (תחילת פרק ג'): "וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר: קוּם לָךְ אֶל נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה, וְקָרָא אֵלֶיהָ אֶת הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלֶיךָ". הקב"ה אומר ליונה: אם אתה באמת אוהב את מה שאני אוהב, עליך לייקר כל תשובה הכי קטנה שיש. הקב"ה מתגעגע לתשובות הקטנות הללו, גם אם אינן מחזיקות מעמד^כ (וגם אם הם בעצמם גורמות לאדם בסופו של דבר לשקוע יותר בחטאים שלו לאחר מכן, כמו שראינו בהתחלה שזה מה שקרה עם נינוה בסופו של דבר), הוא אוהב את עצם הרצון להתרומם מעט מן המציאות הנפולה^כ. ואז יונה הולך אל נינוה ואומר להם את הנבואה, ואחרי שהם שבו נאמר (סו"פ ג') "וַיֵּרָא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדְרָכָם הָרָעָה, וַיִּנָּחֵם הָאֱלֹהִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לָהֶם, וְלֹא עָשָׂה".

♦ ההיטב חרה לך

ואז (תחילת פרק ד') "וַיַּרְע אֶל יוֹנָה רָעָה גְּדוֹלָה וַיַּחַר לוֹ. וַיִּתְפַּלֵּל אֶל ה' וַיֹּאמֶר: אָנָּה ה', הֲלוֹא זֶה דִּבַּרְתִּי עַד הַיּוֹתִי עַל אֲדָמְתִּי, עַל כֵּן קִדְמָתִי לְבָרַח תַּרְשִׁישָׁה, כִּי יִדְעֹתִי כִּי אַתָּה

כה. ראה בספר 'בית אלקים' למבי"ט שער התשובה פרק יב:

ואחר שנתבאר ענין התשובה כי היא החרטה ועזיבת החטא, נאמר כי אינם כשאר המצות שהעושה חלק המצוה אין לו חלק שכר המצוה, כמו שתאמר מצות ציצית הוא בד' הכנפות והעושה ציצית בג' כנפות לבד, אינו מקיים ג' חלקי המצוה שהר"ד י' ציציות מעכבין זה את זה והרי הוא כאילו לא עשה שום דבר, ואולם התשובה גם כי אינה שלימה עד שתהיה בחרטה לשעבר ועזיבת החטא לעתיד, עם כל זה החרטה לבד בלי עזיבת החטא מועיל קצת, וכן עזיבת החטא בלי חרטה, וכמו שמצינו באחאב שנכנע מלפני ה' במה שקרע בגדיו וצם ושכב בשק, שנראה כמתחרט על מה שעשה, ולא עזב כל חטאיו, ועם כל זה הועיל לו, כדכתיב (מלכים א' כ"א) "עַן כִּי נִכְנַע מִפְּנֵי לֹא אֲבִיא הָרָעָה בִּימֵי וְגו', וכן מצינו באנשי נינוה ששבו לעתיד שעובו החטא, ולא נתחרטו על העבר, כי אפילו באזהרת המלך לעם אמר (יונה ג') וישוּבוּ אִישׁ מִדְרָכּוֹ הָרָעָה וּמִן הַחֲמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם, אֲשֶׁר כִּפִּי הִנְרָאָה כִּי הַחֲמָס אֲשֶׁר עוֹדְנוּ בְּכַפָּם לֹא בִלְעוּהוּ הוּא שְׁהִי מִחֲזִירִים וְלֹא הִגְזַל הֵנָכֵל שִׁקְשָׁה לְהַשִּׁיבוּ, ויותר מזה א"ר יוחנן (בירושלמי תענית פ"ב) מה שהיה בכך ידיהם החזירו בשידה תיבה ומגדל לא החזירו.

ולזה אמר הכתוב וירא אלהים וגו' כי שבו מדרכם הרעה שהוא עזיבת החטא לעתיד לבד, ועם כל זה הועיל להם שנחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות ולא עשה, ומפני כי תשובתם זו לא היתה שלימה כנכור, אמר הכתוב על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה, כלומר על מה שדבר עוד מ' יום ונינוה נהפכת הוא שנחם ולא עשה בסוף הארבעים, אלא האריך להם עד שתהיה תשובתם שלימה, ואפילו בהשבתו אל לבו לשוב בלי קיום שום חלק מב' חלקי התשובה ההכרחיים מיקל האדם מעונש, וכמו שלמד הר"ן ז"ל דבר זה בסוף דרש ועתה ישראל מפסוק והשבות אל לבבך בכל הגוים, שהוא ההשבה ללב לשוב, ושבת עד ה' אלהיך היא התשובה בפועל, ושב ה' אלהיך את שבותך הוא שכן ההשבה ללב שיתן לרחמים לפני שוביך, ויהיה ושב מלשון בשובה ונחת, ואמר ושב וקבצך מכל העמים שישלים הגאולה מכל וכל חלק עבודתו שהשלים חק התשובה וכמו שביאר שם/

כו. לדוגמא: אנשים שאינם שומרים מצוות, נמנעים ביום כיפור מלנסוע ברכב ונוסעים רק באופניים. במקום לשאול מה זה שווה אם במוצאי הצום הם יחזרו לנסוע ברכב, עלינו לראות שזוהי תשובה בפני עצמה, וזה דבר מאוד יקר למעלה. וכפי שנהג הבעל שם טוב, שהחשיב מאוד את עבודתו של כל יהודי, קטנה ככל שתהיה. כמו שניתן להתרשם מהסיפורים הרבים עליו.

דוגמא נוספת. אדם עומד בנעילת יום כיפור ואומר לעצמו "כמה רחוק אני, כל התפילות שלי והוידיים שלי לא שווים כלום, אני בכלל לא מתחרט, אני בכלל לא חוזר בתשובה, ובגלל לא מתכוון בידוי" - כאשר אדם אומר דבר כזה עליו לשים לב שזה בעצמו ידוי, ובכך הוא יוצא ידי חובת ידיו וחוזרה בתשובה אל ה'.

אֵל חֲנוּן וְרַחוּם אָרָה אַפִּים וְרַב חֶסֶד וְנָחָם עַל הָרָעָה. וְעַתָּה ה' קַח נָא אֶת נַפְשִׁי מִמָּוֶה, כִּי טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי". ההערכה הזו של ה' לתשובות הקטנות פשוט "הורגת" את יונה.

כאשר יונה אומר "טוב מותי מחי", הוא מתכוון לומר: התאמצתי כל כך, ועכשיו להרגיש שגם התשובה הקטנה והרדודה של נינוה היא תשובה - זה גורם לי להרגיש נבגד.

הדבר דומה לאדם שמתאמץ להיות משמש בקודש של צדיק גדול, ומשקיע את כל כוחותיו. ופתאום, כשהצדיק הופך למפורסם, הוא מקרב אליו אדם מן השוליים והופך אותו לחשוב. המשמש מרגיש נבגד ושואל על מה ולמה טרח. כך יונה הסתכל על העובדה שהקב"ה הולך אל הגויים במקום אל היהודים.

כשאדם עושה תשובה פנימית עמוקה, ורואה שהקב"ה מקבל ברצון תשובה קטנה ושטחית של זולתו, זה מרגיש לו כאילו "דרך רשעים צלחה". כלפי העוונות של עצמנו קל לנו יותר להכיל ולייקר הרהורי תשובה קטנים, אך לראות אצל הזולת תשובה קטנה שמתקבלת באהבה אצל ה', זהו ניסיון קשה מאוד.

לכן מיד לאחר מכן "וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקְדָּם לָעִיר, וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם סֶכֶה וַיֵּשֶׁב תַּחְתֵּיהָ בְּצֵל, עַד אֲשֶׁר יֵרָאֶה מֶה יִהְיֶה בָּעִיר". יונה חיכה וציפה לראות כיצד אנשי נינוה חוזרים למעשיהם הרעים, ושה' יעניש אותם בסוף. ואז "וַיֵּמֶן ה' אֱלֹהִים קִיקִיּוֹן וַיַּעַל מֵעַל לַיּוֹנָה, לְהָיִיתׁוּ צֵל עַל רֹאשׁוֹ, לְהַצִּיל לוֹ מִרְעָתוֹ, וַיִּשְׁמַח יוֹנָה עַל הַקִּיקִיּוֹן שִׁמְחָה גְדוֹלָה". מדוע יונה שמח כל כך? אמנם הוא בנה לעצמו סוכה והרגיש מכוסה, אך הוא הבין שה' לא רוצה את ההסתתרות הזאת, ה' כן רוצה את המציאות ולא נח לו העובדה שיונה מצפה לראות מתי הם יחזרו לדרכם הרעה.

אך ברגע שה' הצמיח לו קיקיון בהשגחה פרטית מופלאה יונה הבין שה' איתו, לכן הוא שמח שמחה גדולה. ה' מסכים איתו שצריך לשים לב שהתשובה תהיה רצינית ועמוקה ולא כזאת שטחית ורגעית.

אך מיד "וַיֵּמֶן אֱלֹהִים תּוֹלַעַת בְּעָלוֹת הַשִּׁחַר לַמַּחֲרָת, וַתֵּן אֶת הַקִּיקִיּוֹן וַיִּיבֹשׁ. וַיְהִי כַזֶּרֶחַ הַשָּׁמֶשׁ וַיֵּמֶן אֱלֹהִים רִיחַ קָדִים חֲרִישִׁית, וַתֵּן הַשָּׁמֶשׁ עַל רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלֶּף, וַיִּשְׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ לָמוֹת, וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי". בסופו של דבר יונה מבין שה' כן מעוניין בתשובה של אנשי נינוה, הוא כן רוצה את המציאות הקטנה הזאת, ועבור יונה זה בלתי נסבל, השמש מכה על ראשו והוא מבקש למוות.

ואז "ויאמר ה': אתה חסֶתָּ: על הַקִּיקִיּוֹן אֲשֶׁר לֹא עָמַלְתָּ בּוֹ וְלֹא גִדַּלְתּוּ, שָׁכַן לִילָה הִיָּה וּבֶן לִילָה אָבָד. וְאֲנִי לֹא אֲחוּס עַל נִינְיָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה, אֲשֶׁר יֵשׁ בָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתִּים עֹשֶׂהָ רַבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא יָדַע בֵּין יָמֵינוּ לְשִׁמְאָלוֹ וּבִהְמָה רַבָּה". אתה חסֶתָּ על הַקִּיקִיּוֹן בְּגַלֵּל שֶׁזֶה מִשְׁהוּ שְׁאֵנִי עֲשִׂיתִי, זֶה מְאֹד חָשׁוּב לָךְ מֵה שֶׁחָשׁוּב לִי, זֶה שְׁאֵנִי רָצִיתִי אֶת זֶה זֶה מְאֹד נָגַע לָךְ. אִז תִּדַּע לָךְ שֶׁהַקִּטְנוּת שֶׁל הַמְצִיאוֹת הֵיא מִשְׁהוּ שְׁאֵנִי רֹצֶה בּוֹ, וְאֲנִי רֹצֶה שֶׁגַם אֶתָּה תִּרְצֶה בּוֹ.

◆ סיפור יונה במעי הדג והדגה

לאחר שיונה הושלך לים נאמר (תחילת פרק ב') "וימן ה' דג גדול לבלע את־יונה", אומרים על כך חז"ל (ילקוט שמעוני (רמז תקנ):

ר' מאיר אומר ממונה היה הדג לבלוע את יונה מששת ימי בראשית שנאמר וימן ה' דג גדול, נכנס לתוך פיו כאדם שנכנס לביהכ"נ גדולה והיו שתי עיניו כחלונות אמר פנסאות מאירות ליונה, ר' מאיר אומר מרגלית היתה תלויה במעיו של דג ומאירה ליונה כשמש הזה שהאיר בגבורה וראה יונה כל מה שבימים ובתהומות. אמר לו הדג ליונה: אי אתה יודע שיומי בא להתאכל לתוך פיו של לוויתן?, אמר לו: הוליכני אצלו ואני מציל אותי ואותך מפיו, הוליכו אצל לוויתן, אמר לו: בשבילך ירדתי לראות את מדורך בים, ולא עוד אלא שאני עתיד לירד וליתן חבל בראשך ולעשות סעודה ממך לצדיקים, הראהו חותמו של אברהם אבינו, הביט לברית וראה לוויתן וברח מלפניו. מהלך שני ימים.

אדם שהתאוות שלו מקולקלות, כשהוא פוגש בתענוג העצמי והשעשוע של ה' - הוא נלחץ מזה, אך בגלל שיונה שומר ברית הוא יכול לצלול לכל התהומות הכי

מעמיקים יחד

יש לכם שאלה על הכתוב במאמר? רוצים לשתף בחידוש הקשור אליו?
פורום "מעמיקים" לעובדי השם - המקום להרחיב ולדון בשיעורי הרב

להצטרפות שלחו מייל ל shiurimshapira@gmail.com

עמוקים ולהרגיש עם זה טוב. הלוויתן שמסמל את השעשועים העצמיים של הקב"ה אינו יכול להזיק לו¹.

הפסוק שם ממשיך ואומר "וַיְהִי יוֹנָה בְּמִעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת. וַיִּתְּפַלל יוֹנָה אֶל־ה' אֱלֹהָיו בְּמִעֵי הַדָּג", חז"ל מפרשים² (הובא ברש"י) שיונה בעצם עבר מה"דג" ל"דגה" ורק אז התפלל. וז"ל הילקוט שמעוני (שם):

והיה יונה שלשה ימים ושלשה לילות במעי הדג ולא התפלל, אמר הקב"ה אני הרחבתי לו מקום במעי דג זכר כדי שלא יצטער והוא אינו מתפלל, אני מזמן דגה מעוברת שס"ה אלפים רבבות דגים קטנים כדי שיצטער ויתפלל

כו. כמו שביארנו במ"א את ענין הלוויתן ושור הבר בספר איוב, וראה גם בלקוטי תורה פרשת שמיני. וכפי שחז"ל אומרים (עבודה זרה ג') שהקב"ה "יושב ומשחק עם לויתן. שנאמר 'לויתן זה יצרת לשחק בו'". וראה בחידושי אגדות למהר"ל שם:

ודבר זה להוציא מלב המתפלספים, שהם אומרים כי הוא יתברך מסולק מן העולם, אמנם מה שאמר כי הוא משחק עם הלויתן, לשון משחק בשביל כי רוצה לומר תכלית התאחדות הרצון שיש אל הש"י עם בראוי שרצונו מתאחד עמם וזהו עצם השחוק. ודוקא לויתן כי הבריאה הזאת אין היא בריאה כמו שאר בריות גשמיים, שאין הדבר כך כלל כי חבור הרצון הגמור שיש לו אל בריאה זאת הוא בריאה שאינה גשמית ושאר נבראים כפי מעלתם יש להם חיבור הרצון. ועוד כי הבריאה הזאת בפרט מבין כל שאר הנבראים היא מיוחדת אל הרצון, כי האדם עם שהוא מבחר הנמצאים התחתונים, מצד כי האדם לעמל יולד. ודבר זה נמשך אל צורת האדם, כי אפילו אם הוא צדיק גמור, אין הצדיק במה שהוא צדיק בשלום ובנחת, אדרבא הפך הדבר הוא בצדיקים, ואין הקדוש ברוך הוא מראה להם הרצון בעולם הזה. וכיון שאין הקדוש ברוך הוא מראה להם הרצון, לא יתכן לומר שהוא יתברך שוחק עם הצדיקים, כי אין מראה להם כך. ואין בריאה מיוחדת אל הרצון, רק הלויתן מצד כי הבריאה זאת מן המים, והמים אין בהם דין רק רצון. ודבר זה ידוע למבינים, וכדכתיב (ישעי' י"ב) ושאתם מים בששון והששון והשחוק הכל אחד למבינים, ולפיכך קבלת הרצון הוא בבריאה זאת בפרט. ואין צריך לראיה, הרי שמו מורה על ענין זה, שנקרא לויתן כמו (משלי א') לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך, לשון לויה וחבור כי בריאה זאת מיוחדת להתחבר הרצון עמה. ותדע כי הלויתן נקרא ראשית, וכן כתיב באיוב (מ') כי הוא ראשית דרכי אל, כי לעולם החבור הוא אל דבר שהוא ראשון, ולכן נקרא לויתן כי הוא מלשון חבור כי דבר שהוא ראשית והתחלה הוא ראשון אל החבור אליו יתברך, ושאר נבראים לפי מדרגתם. וזהו ענין השחוק, כי אין דבר חבור כמו השחוק. והבריאה הזאת היא ראשית החבור לכך כתיב בו כי הוא ראשית דרכי אל, ואח"כ החבור אל כל הנבראים כל אחד ואחד כפי מעלתו, עד שהחבור הוא אל כל העולם. רק כי עצם החבור אינו רק אל הלויתן. ומפני שהיו סבורים בני אדם כי שחוק הזה הוא מעשה התול והבאי, ולכן נהלים על הדברים האלה. אבל חכמי האמת לא כן אתם, כי אין ענין השחוק הזה רק הרצון הגמור שמתאחד עם בראוי וזהו השחוק. כי רז"ל בחכמתם לוקחים מהות ענין מה שהוא עצם השחוק, ועצם השחוק אינו רק חבור והתאחדות הרצון עם הדבר שהשחוק עליו לא זולת זה, ולפיכך אמרו שהוא יתברך משחק עם הלויתן, ובאדם הוא ג"כ השחוק אצלו כאשר מתחבר רצונו אל דבר אחר לגמרי, אבל האדם אין רצונו מתחבר רק לדברים אשר ערבים לו והם דברי התול, כמו שאמרו רז"ל שאני לצנותא דמשכא דעתיה טפי, יורה שאין האדם דעתו מתחבר לדבר כמו הלצנות שמפני שהוא התול מתחבר דעתו ורצונו לו ביחוד, כי השגות המושכלות וכיוצא בזה הוא קשה על האדם, ואין דבר שמתחבר אליו רצונו כמו הליצנות והשחוק. אבל עצם השחוק בעצמו הוא התאחדות הרצון עם דבר אחר, ואין השחוק בעצמו ההתול. ואילו היה השחוק גנאי מצד עצמו היה תמיה מאוד, אבל אין השחוק גנאי מצד עצמו, שהרי כתיב (תהלים קכ"ו) אז ימלא שחוק פינו וא"כ אין השחוק גנאי מצד עצמו, רק מפני שהשחוק של אדם הוא בדברי הבאי וריק, כי אל דבר זה ימשך דעת האדם ורצונו וזה גנאי גדול, אבל השחוק והשמחה מצד עצמו טוב שהוא מורה על השלימות. והבן הדברים האלו וכאשר תבין אותם אז ימלא פין שחוק ושמחה.

כת. וכמבואר באריכות בחוברת "תשובה בשמחה".

כט. אמנם בפשט הפסוקים כתבו האבן העזרא והרד"ק ש"דג" ו"דגה" זה אותו דבר, "כי דגה ו'דג' - שם המין הוא; כמו 'צדק' ו'צדקה'" (ראב"ע), "כי בא בשלשון זכר ונקבה, כמו 'והדגה אשר ביאר מותה' (שמות ז. כא) ('רד"ק).

לפני, מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים, באותה שעה זימן לו הקב"ה דגה מעוברת... מיד פלטו ובלעתו הדגה והיה בצער גדול מתוך הדחוק ומתוך הטנוף, מיד כוון לבו בתפלה שנאמר "ויתפלל יונה וגו' במעי הדגה".

הקב"ה אומר: "זה לא מספיק שיונה הוא צדיק המסוגל להתהלך בתהומות. אני רוצה שהוא יתפלל אלי מעומק הלב". לכן הוא זימן לו דגה מעוברת המלאה ברבבות דגים קטנים כדי שיצטער ויתפלל. רבבות הדגים הקטנים הללו מסמלים את ריבוי התפילות הקטנות והתשובות הזעירות שיש בעולם. הקב"ה אוהב את התפילות הקטנות הללו.

ל. כאשר אנחנו נמצאים בקשר עם זולת, באופן טבעי אנחנו תלויים בו וזקוקים לו. אם השני יאהב אותנו יהיה לנו טוב, ואם הוא לא יאהב אותנו יהיה לנו לא נעים. אבל הרבה פעמים אנחנו נוטים לומר לעצמנו שכבר מצאנו דרך חיים יציבה וטובה, ואנחנו מסתדרים היטב בכוחות עצמנו בלי להדגיש את תחושת התלות שלנו בקב"ה. לאמיתו של דבר, אנחנו פשוט מפחדים להיות תלויים, כי אנחנו מעדיפים להישאר אישיות נפרדת ועצמאית. אנחנו עלולים להתייחס לתחושת התלות כאל דבר שלילי או לא נעים, ולכן אנחנו מנסים להתעלם ממנה ולהדחיק אותה.

אך האמת היא שדווקא תחושת התלות היא הכלי המרכזי ליצירת קשר; עצם העובדה שאנחנו זקוקים לשני מושכת אותנו אליו, ויוצרת בתוכנו געגועים וכיסופים. הגעגועים הללו הם אלו שיוצרים את החיבור. קשר הוא לא רק מקום שבו כל אחד משקיע בשני, אלא הוא בעיקר צורת חיים שבה כל אחד מרגיש שהוא זקוק לשני. תלות חיובית היא לב הקשר ועיקר הנעימות שבו, ולמעשה כשאנחנו מחפשים קשר אנחנו מחפשים בדיוק את התחושה הזו. לכן, אם אנחנו רוצים שיהיה קשר, כדאי לשים לב ולהבליט את הנוזקות והתלות ההדדית שלנו זה בזה, ולא רק את ההשקעה שלנו זה בזה. (כמובן, עלינו להדגיש את התלות שלנו בשני ואת התלות שלו בנו רק על מנת לחזק את הקשר. משום שאם מדגישים את התלות לא בשביל לחזק את החיבור, זוהי הדגשה שעלולה לחזק את האנוכיות).

באמת כל אחד מאיתנו רוצה לחוש שהשני זקוק לו, ורוצה להביע את זה שהוא בעצמו זקוק לשני ותלוי בו, כדי לקבל חום ואהבה ולהרגיש חזק יותר את החיבור. לא רק שתחושת התלות אינה תחושה לא נעימה, אלא לגמרי להיפך: ככל שתחושת התלות מודגשת יותר, כך הקשר חי יותר, ואנחנו מרגישים אהובים ורצויים.

ההתעלמות והבריחה שלנו מתחושת התלות, יוצרות אצלנו מחסום נפשי שפוגע ביכולת שלנו להתרגש מהקשר. לפעמים אנחנו מוצאים סיבות והצדקות לכך שאנחנו לא רוצים להתרגש, ואומרים לעצמנו שבמחשבה נקייה אנחנו באמת חושבים על השני, ואילו בהתרגשות אנחנו נתונים רק בתוך התנועה שמתחוללת בתוכנו. כך אנחנו משכנעים את עצמנו שאנחנו נמנעים מהתרגשות דווקא כדי להיות קשורים יותר לשני. אבל באמת, אנחנו בורחים מלהתרגש פשוט משום שכל התרגשות היא סוג של תלות. כשאנחנו מתרגשים מהשני, המשמעות היא שהקרבה אליו משפיעה עלינו מאוד, ואנחנו כבר לא אותה אישיות עצמאית שהיינו לפני הקרבה הזו.

כלומר, ההתעלמות מהתלות נועלת את הרגש, ואילו הרגשת התלות וההסכמה שלנו להיות זקוקים - היא זו שפותחת את הפתח להתרגשות.

כאשר אנחנו מרגישים שהשני גורם לנו להיות תלויים בו וזקוקים לו - זה מסעיר אותנו. אנחנו לא אדישים לקשר או חושבים עליו בלבד, אלא אנחנו באמת זקוקים לשני והשני זקוק לנו. לכן, כשאנחנו מפרשים את תחושת התלות כתחושה טובה שמחזקת את החיבור בינינו, התלות שלנו זה בזה פותחת את היכולת שלנו להתרגש באמת, ועושה את הקשר לקשר חי שמחולל בתוכנו תנועה נפשית עמוקה וחזקה המילה 'רגש' משמעותה רעש וגעש ותנועה (ראה לדוגמה רש"י יומא כד: "להרגיש"). כשאנחנו מתרגשים, מתחוללת בתוכנו תנועה. זו אינה רק תנועה שמוליכה אותנו לעשייה ולמטרה מסוימת כמו במחשבה, אלא אנחנו בעצמנו נעים, והתנועה הזו היא לא אמצעי למשהו אחר (האמור בהערה זו נכתב עפ"י

נהלך ברגש עמ' 116-120).

תפילה אמיתית נובעת מהרגשת תלות גמורה בקב"ה^ל, כל עוד יונה הסתדר עם המציאות של מעי הדג, הוא לא התפלל. אדם יכול להיות נתון בגיהנום של ממש^ל בגלל דברים שעוברים עליו בחיים, ובלבד שלא ירגיש תלוי בקב"ה. הוא מעדיף להיאחז בתחושה שהוא מחזיק את עצמו ולהישאר בגיהנום מאשר לשחרר ולהכיר בתלות המוחלטת שלו בה^ל. רק כאשר יונה הגיע אל מעי הדגה, אל המצוקה הגמורה, הוא זעק.

על הזמן בו הקב"ה רצה שהדג יפלוט את יונה והדגה תבלע אותו, אומר המדרש שם:

באותה שעה זימן לו הקב"ה דגה מעוברת ואמרה לו דגה לדג: איש נביא שבמעיק שגרני הקב"ה לבלעו אם אתה פולטו הרי טוב ואם לאו אני בולעך עמו, אמר לה: מי יודע אם הדבר שאתה אומר אמת, אמר לו: לויתן, הלכו אצל לויתן, אמרה לו דגה: לויתן מלך על כל דגי הים אי אתה יודע ששגרני הקב"ה אצל דג זה לבלוע איש נביא שבמעיו, אמר לה: הן, אמר לו דג ללויתן: אימתי, אמר לו: בשלש שעות אחרונות כשירד הקב"ה לצחק בי שמעתי כן.

הלויתן מעיד בפני הדג שהקב"ה גזר על הדגה לבלוע את יונה, משום שראה שזה חלק מהשעשועים והצחוק של ה'. על יונה לרדת מן המקומות הגבוהים למצוקות הנמוכות והקטנוניות ביותר, ולהרגיש שה' באמת מתעניין בזה. הדבר דומה קצת למה שכתוב על משה רבנו, שעלה לשמיים ואמר למלאכים "כלום יצר הרע יש לכם?". אצל המלאכים אין התמודדות, אבל אצלנו בתוך עבודת השמחה, אנחנו צריכים לשמוע שהמצוקה שלנו לצאת מהקטנוניות, או להיכנס לתוכה כדי לצאת ממנה ולא להתעלם ממנה - כל זה הוא משחק ושעשוע בשביל הקב"ה. רק כך שמחה אמיתית כוללת בתוכה את גילוי רוח הקודש, שמאירה לנו את המקומות הנמוכים ביותר בנפש.

כשאנו מתבוננים כך בספר יונה, אנו מבינים שהשמחה השלמה של סוכות והתשובה של

לא. ראה במאמר בחוברת 'קול דודי דופק' ליוה"כ עמ' 16-17.
לב. כפי שחז"ל אומרים שם ומובא ברש"י על הפסוקים, שכאשר יונה היה במעי הדג הוא ראה גהינום.
לג. כך הסברנו במ"א שכאשר מישור נמצא בהתמכרות לפגם הברית, הוא הרבה פעמים מעדיף לאחוז בתהליך תשובה מייסר, קשה לו להאמין שהקב"ה יכול פשוט לנקות אותו כאילו לא היה כלום. לכן כאשר ר' נחמן בא לתקן אותו הוא פשוט עושה מזה צחוק. הוא אומר לאדם שהוא עושה מזה צחוק, ומוכן לקחת אותו מהגיהנום ולהוציא אותו במחי יד. צריך להיות צדיק גדול בשביל להגיד דבר כזה בצורה משכנעת. להגיד לנו: רק תבוא אלי ותגיד תיקון הכללי. אני מוציא אותך וגומר עם זה. אבל לנו קשה להאמין. זה לא מרגיש לנו רציני, ויש בנו רצון להמשיך לסבול בגיהנום ולהרגיש שאנחנו מתאמצים, ובלבד שלא נהיה תלויים לגמרי בה'. על העניין הזה אומר הבעל שם טוב (ראה כש"ט אות כו, נתבאר ב'תשובה בשמחה' עמ' 60) שהקב"ה לוקח ומתקן את שנות הנערות שלנו על ידי צחוק. להאמין בחסד החינמי של ה', ולהבין את כל גודל השעשוע והצחוק של הקב"ה, דורש מאיתנו ויתור מוחלט על הרצינות האנושית המיוסרת, ותלות גמורה בבורא.

יום הכיפורים לא נועדו להשאיר אותנו מנותקים בעולמות עליונים, אלא ללמד אותנו שדווקא בתוך הקטנוניות, המצוקה והתיקונים הקטנים של חיי היומיום – שם ה' נמצא ושם מתגלה השעשוע האמיתי שלו.

צוללים למעמקים

שיעורים נוספים ומרתקים מאת הרב זמינים ב"קול הלשון"
חסידות | פרשת שבוע | כתבי האר"י | תורת הנפש | עבודת השם

חייגו והאזינו 073-371-8149

מעמיקים בחינוך ילדים

התמודדות עם מריבות (א)

במאמר שלפנינו, אנו ממשיכים את מדור 'חינוך ילדים', והפעם - כיצד להתמודד נכון עם מריבות בין הילדים. בפרק הראשון, שמתפרסם בגיליון הנוכחי, נעסוק במניעים שעלולים לגרום לנו להגיב למריבה בצורה לא מתוקנת, ונלמד על מעלתה של התייחסות מכבדת ומלאת רחמים לצרכים של הילד ולתחושות שגרמו לו לריב.

בפרקים שבע"ה יתפרסמו בגליונות הבאים נעסוק בתגובה הראויה למריבה, ובהבנת המניעים שגורמים לילד לריב.

♦ סיפור מהבית - נקמה מתוקה

נתחיל בסיפור קטן מהבית שלי:

כשהיינו רבים ומשתוללים, אבא שלי כבר היה כמעט צריך להרים ידיים מהבלגן. הוא היה אומר: אני עוד אנקום בכם נקמה מתוקה. כשלכם יהיו ילדים, תראו - זאת תהיה נקמה מתוקה.

ב"ה הוא זכה לנקום בנו נקמה מתוקה, והנקמה שלו באמת מתוקה מאוד. אני מאחל לכולם רק נקמות כאלה מתוקות. אבל אחרי שהנקמה שלו התממשה ב"ה, אז אנחנו צריכים לדעת גם איך להתמודד עם זה.

נתייחס בתחילה לתגובה הפשוטה שיש לנו כשאנחנו רואים מריבה. עלינו לשקול ולשים לב מה מניע אותנו להגיב בצורה כזו או אחרת. נתייחס לשלושה מניעים שגורמים לנו להגיב תגובות שונות.

♦ שלושה מניעים לתגובה

המניע הראשון הוא **הרצון לשקט**. דיברנו כבר כמה פעמים על כך שהורים לפעמים מתייחסים לילדים כמטרד; ובוודאי כשהילדים רבים, הם מהווים מטרד. במצב כזה גם לכאורה מוצדק לחשוב כך: שיפסיקו לריב, אנחנו רוצים שקט. זה המניע הראשון שלנו להגיב.

המניע השני הוא הרצון שלנו **לא לשבור את המיתוס**. יש לנו איזה חלום נחמד על איך משפחה מתפקדת, איך ילדים אמורים להתנהג, איך היינו רוצים שהחיים שלנו ייראו, איך המשפחה תיראה כלפי חוץ וכלפי פנים, ושמחבית הזה הילדים ילמדו מהי משפחה*. ברגע שיש מריבה, הדבר הזה קצת שובר לי את החלומות, ואז אני מנסה לפתור בעצמי את הבעיה.

המניע השלישי, שאיתו בעיקר נתמודד, הוא **הרצון לחנך את הילד שאסור לריב**. ביחס לשני המניעים הראשונים ברור שיש כאן חיסרון, שבמקום להתייחס לילד, אני מתייחס אל הבעיה שהמריבה מעוררת אצלי. אבל למניע השלישי צריך להתייחס בכובד ראש. לכאורה הכול בסדר: אם ילד רב, זה לא בסדר, וצריך לחנך אותו שאסור לריב.

אלא שגם כשאני רוצה לחנך את הילד שאסור לריב, אני צריך לשים לב: האם אני רוצה לחנך אותו לפי איזשהו ציור שיש לי בראש, שאני חושב שכך טוב שהוא יגדל, ואז אני מחנך אותו לפי אותו ציור? או שאני באמת מצליח להסביר לעצמי ולילד ממה נבעה המריבה, וממילא מה אסור שיקרה ומהי הבעיה שצריך לפתור כדי שהילד לא יריב?

עלי לשים לב, האם הפתרונות שלי אינם עוסקים רק בכך שבפועל הילד לא יריב, אלא גם בכך שלא יהיה לילד מה שמניע אותו למריבה. כדי לעבוד לא רק על התוצאה - המריבה - ולמנוע אותה, אלא להבין גם את שורשי המריבה, נצטרך להתבונן כיצד בכלל להתייחס למריבה.

א. אולי אפילו יש יומרה לומר שהבית שלנו יהיה טוב יותר מהבית אצל ההורים שלי, וממילא יש לי כל מיני חלומות.

♦ להיכנס למריבה

בהרבה מקהילות ישראל אומרים לפני תפילת מנחה את "פתח אליהו", שהוא בעצם ההקדמה לתיקוני הזוהר, ובה מובא ביטוי של הזוהר על כל אחת מעשר הספירות.

על מידת התפארת כתוב "משפט רחמי" - המשפט הוא ברחמים. בדרך כלל, כשאנחנו חושבים על משפט, נראה לנו שמשפט הוא דין. ואילו בזוהר, כשהוא אומר משפט, הוא אומר שכשהקב"ה בא לשפוט אותנו - המשפט הוא רחמים.

נסתכל למשל על הימים הנוראים. את ימי הדין אנחנו מרגישים כימים של יראה גדולה. לכאורה דין, משפט ויראה הולכים יחד. כאן הזוהר בא ואומר שמשפט הוא רחמים. כדי להבין מדוע אליהו הנביא אומר לנו שמשפט הוא רחמים, צריך לשים לב מה היה קורה אילו לא הייתה מערכת משפט.

על מצב שבו אין מערכת משפט חז"ל אומרים: "אלמלא מוראה של מלכות, איש את רעהו חיים בלעו". במצב כזה היה הפקר בעולם. עצם העובדה שהמלך מעוניין שהאנשים שתחתיו לא יריבו - זה רחמים מצד המלך; הוא מרחם על המציאות. כך גם מצד הקב"ה: כשהקב"ה שופט את המציאות, הכוונה היא שהוא מתייחס לכל הבעיות שיש בתוך המציאות, ומסביר מה צריך להיות.

היחס הזה נקרא "משפט רחמי". עצם ההתייחסות למציאות, והרצון לתת למי שמגיע לו את מה שמגיע לו; שלא תהיה אלימות, שלא תהיה הפקרות, ושלא יהיה מצב שבו החזק שורד והכול הולך לפי הכוח - עצם זה שיש משפט, זה רחמים.

ככל שהשופט נותן יותר את דעתו על המציאות, הוא רוצה שיהיו בה יותר רחמים; שהיחס בין אדם לחברו יהיה מתוך גישה אמיתית, שכל אחד יבין מה קורה אצל השני, ועל פי זה ידעו איך להתייחס זה לזה, ולא שכל אחד יחשוב רק מה הוא חושב ומרגיש. השופט הוא הדוגמה לכך: הוא אינו מעורב ואינו חלק מהריב, ובכל זאת הוא מכניס את שכלו ואת עינו לתוך המציאות, כדי להבין מה קרה. עצם ההתייחסות הזאת היא רחמים.

♦ להתייחס ברצינות לעולם של הילד

ומכאן נחזור להתייחסות אל הילדים. כאשר אני מחליט להיכנס ולראות מה קורה בתוך המריבה בין הילדים, עלי לשים לב שכשהילד נמצא במריבה - הוא נמצא בה לגמרי, כמו שמבוגר נמצא בענייניו ובעסקיו. כתוב באחרונים שלהרוס לילד משחק שהוא בנה ועמל עליו, זה כמו להרוס למבוגר את הבית שלו. הילד כל כך נתון בתוך

המשחק שלו, בתוך הדבר שאותו הוא רוצה, עד שכאשר לוקחים לו אותו – כאילו הרסו לו את העולם.

לכן, אף שמבחינתי זה פעמים רבות נראה ילדותי, מצד הילד אין זה דבר קטן. הוא מתייחס למה שקרה לו כאילו התאכזרו אליו, או שלא התייחסו לדבר שהוא עולם ומלואו בשבילו.

לכן היחס שלי אל המריבה אינו צריך להיות כאל דבר שולי – "נו, תפסיק, על מה אתם רבים?" עלי להיכנס לראש של הילד, ולשים לב שבשבילו זה עולם שלם.

אבל כשם שהמשחק הוא עולם שלם בשביל הילד, גם היחס של ההורה הוא עולם שלם בשבילו. כלומר, במידה מסוימת אפשר לומר שילד יכול להחליף עולם בעולם. עצם זה שאני מתייחס ברצינות רבה למצוקה שלו, זה עצמו עולם ומלואו בשבילו. ואם עכשיו הוא רואה שנחרב לו העולם, הרי שבעצם נבנה לו עולם חדש. אם מישהו לקח לו משהו, ואני מתייחס לעניין הזה ברצינות רבה – עצם ההתייחסות הרצינית כבר בונה לו את העולם שלו.

ובכל זאת, אף על פי שאני אומר שזה בונה לו את העולם, צריך לשים לב שתשומת לב בלבד אינה מספיקה. לא די להתייחס אל העולם שלו רק בביטוי, ולומר לו: 'העיקר שאני אוהב אותך'. מאחר שהעולם של הילד הוא עולם ממשי, אם כל מה שיש לי לומר לו הוא שאני אוהב אותך, אבל תעזוב את השטויות של העולם שלך – הוא מרגיש שבסופו של דבר אינני באמת נותן לו את מה שהוא צריך.

לכן גם כשאני אומר לילד שאכפת לי מאוד, ושהמצוקה שלו חשובה לי מאוד, עלי להתייחס גם למה שנלקח ממנו. צריך לשים לב למציאות עצמה, ולא רק לתשומת הלב שאני נותן.

בעצם, עלי להתרגל לכך שכאשר אני נכנס לתוך המריבה – עלי לקחת את הטענות הקטנוניות ולעשות מהן בית משפט שלם. לא תמיד יש לנו זמן לכך, אבל כשיש לנו זמן ואנחנו מסוגלים לעשות זאת – יש בזה רווח גדול מאוד.

♦ יש רחמים בעולם

כשהילד רואה שאני מתייחס ברצינות רבה לעולם שלו, ושחשוב לי מאוד שיהיה כאן צדק אמיתי, עצם ההתייחסות הרצינית והמשקל שאני נותן לכך מראים לו שיש דבר כזה רחמנות בעולם. העולם אינו אכזרי; באמת מתייחסים ברצינות למצוקות, לצרכים ולמציאות שלה הוא זקוק.

לכן, אם שני ילדים רבים והאבא צריך לשמוע מי התחיל, והם מתחילים לריב בקטנוניות ממש, אבל לאבא ולאמא יש סבלנות לשמוע הרבה – הדבר הזה גורם הרבה רחמנות בטבע של הילד.

כדאי לשים לב, כמו שדיברנו גם בפעמים קודמות, שכשאנחנו מתייחסים לנושא מסוים – זה לא היחס היחיד, ולא חייבים להתייחס רק כך. אנחנו נותנים כאן דוגמה מסוימת, וכל אחד לוקח מזה את מה שהוא מרגיש שנכון וטוב למציאות שבה הוא חי.

לאחר שהתבוננו במניעים שמפעילים אותנו כשאנחנו פוגשים מריבה, והבנו כמה חשוב להיכנס אל תוך עולמו של הילד ברציונות ומתוך "משפט רחמי", נותר לנו לברר איך מגיבים נכון בפועל. בפרק הבא בע"ה ניכנס אל ההתייחסות עצמה ונלמד איך לשלב נכון בין הצורך לעשות משפט צדק, לבין המקום של אהבה ופשרה. נראה גם איך התפקידים השונים שלנו כהורים משלימים זה את זה, ואיך נוכל לעזור לילד לצאת מתוך המריבה ולהסתכל עליה בעצמו ממבט בוגר וחיצוני של שופט.

שור"ת ממעמקים

שאלות ותשובות עם הרב

לעשות נחת רוח לקב"ה בלב נקי - בין המאמץ שלנו לסייעתא דשמיא

שאלה: באלול ובעשרת ימי תשובה תמיד מדברים איתנו על לקחת קבלות טובות ולהתחזק. נניח שבשנה שעברה בחור קיבל על עצמו איזה חיזוק או הידור מסוים, וברוך ה' עבד קשה ובאמת עמד בזה בהצלחה. השנה, כשהוא מסתכל אחורה, הוא פתאום קצת מסתבך עם עצמו: האם זה נכון להרגיש 'אני הוא זה שהצלחתי'? אולי זו בכלל 'ישות' וגאווה לחשוב ככה, הרי ברור שהקב"ה הוא זה שנתן לו את הכוח והסייעתא דשמיא לעמוד בזה. מתוך כך מתחיל בלבול - איך נכון להסתכל על זה? איפה עובר הגבול בין המאמץ והעבודה שלנו, לבין ההבנה שהכל מגיע מהקב"ה?

תשובה:

♦ שתי העבודות: פרה אדומה ויום הכיפורים

עשרת ימי תשובה אלו ימים שעליהם נאמר בתחילת מסכת יומא "שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדין". הגמרא שם משווה בעניין זה בין עבודת יום הכיפורים לעבודת פרה אדומה, שבשניהם צריך פרישה של שבעה ימים קודם העבודה. אנו יכולים ללמוד מכאן שיש בין שתי עבודות אלו גם קשר פנימי. יש את העבודה הנעשית מחוץ למקדש - עבודת פרה אדומה, שהיא

בעצם העבודה היחידה אותה עושה הכהן מחוץ לבית המקדש*, ועניינה הוא לטהר את האדם מטומאת מת. ולעומתה יש את העבודה הפנימית ביותר שבמקדש - עבודת יום הכיפורים של הכהן הגדול בקודש הקודשים, שעניינה לכפר על מה שהתקרבו לקדש עם טומאה.

מה שנעשה בבית המקדש ובמיוחד בקה"ק, נעשה במקום כזה בו ניכר שהכל זה ה' ו"אין עוד מלבדו" (כמבואר באריכות בתחילת המאמר על סדר העבודה בחוברת קול דודי ליה"כ). ואילו מה שנעשה מחוץ למקדש נעשה בתוך מקום בו ההרגשה שהאדם הוא מציאות לעצמה². זהו המתח שבין שתי העבודות: עבודת פרה אדומה ועבודת יום הכיפורים. מצד אחד יש מקום לתחושת האחריות והעשייה של האדם; מצד שני יש מקום פנימי שבו הכול נכלל בה'. האדם צריך לדעת שישנה עבודת פרה אדומה, הגורמת לו לפעול ולעשות, אך יחד עם זאת עליו לזכור שזה מטמא. יחד עם זאת, אפילו את עבודת הפרה האדומה שנעשית בחוץ, חובה לעשות כשהיא מכוונת כנגד ההיכל, ועל המזה לראות את פתח אוהל מועד³.

♦ ההכנה לשבעה ימים ומשמעותה

כאשר אנו מתבוננים בכך שבשתי העבודות יש הכנה של שבעה ימים, אנו לומדים שעלינו לשים לב לנקודה שורשית בעבודת ה'. במשך השנה אדם עלול להרגיש שהסיבה שבגללה הוא עובד את ה' היא כדי להיות "שווה משהו", ואם הוא לא ירוויח מהעבודה - הוא לא יעבוד את ה'. ביום הכיפורים, אנו באים לבקש סליחה מהקב"ה על כך שעבדנו אותו רק מפני שהיה לנו כדאי ומשתלם.

עבודת יום הכיפורים מבטאת שבפנימיות הלב אנו מרגישים שאין זו הצורה הראויה לעבוד את ה', ועל כך אנו מבקשים כפרה.

♦ שורש החטאים: קושי להאמין בנחת רוח שאנו עושים לה

מדוע נקודה זו קשורה כל כך לעוונות שלנו? משום שאילו היינו מרגישים באמת כמה נחת רוח יש לקב"ה מן המצוות שאנו עושים - היינו מעדיפים לעשות מצוות

א. יש את השעיר לעזאזל ואת הפרים והשעירים הנשרפים שגם אותם עושים בחוץ. אך אינם עבודות והם כשרים בזה (לגבי השעיר לעזאזל מבואר ברמב"ם הלכות עבודת יו"ט ג. ז. ולגבי פרים ושעירים הנשרפים מבואר שם בהלכות מעה"ק ז. ה. ושם מבואר שכשר גם בלילה). בשונה מפרה אדומה ש"מתחלה ועד סוף אינו אלא ביום, ובזכרי כהונה" (שם הלכות פרה אדומה ד יז).
ב. כך מסביר הבעל שם טוב (מובא באריכות ביכתר שם טוב' שצג) את עניין הפרה האדומה. זו הבחינה שבה האדם צריך לחשוב שהוא פועל ועושה, ושהכול בא מכוחות עצמו; ולכן היא מטהרת את הטמאים ומטמאת את הטהורים.
ג. כמבואר ברמב"ם (הלכות פרה אדומה ד. ה.) "היה ולא כיון כנגד ההיכל - פסולה, שנאמר 'אל נכח פני אהל מועד' עד שיכין כנגד ההיכל ויהיה רואהו".

ולא עבירות. ואילו היינו יודעים ומרגישים כמה העבירות מכעיסות את ה', לא היינו עושים אותן.

אם כן, מדוע אנו בורחים מן המצוות ולהוטים אחר העבירות? משום שבתוך כל מצווה קשה לנו להרגיש בפשטות שאכן יש לקב"ה נחת רוח ממעשינו. קשה לנו לומר לעצמנו: אני עושה זאת כדי לגרום נחת רוח לקב"ה. הרי מיד עולה מחשבה: וכי הקב"ה צריך אותי? וכי אני יכול לגרום לו נחת רוח? האדם חושש שמחשבה כזו תביא אותו לידי ישות וגאווה, ולכן הוא מעדיף לומר שהקב"ה כביכול אינו צריך אותו ואינו "סופר" אותו, כמו שנאמר: "אם צדקת מה תתן לו".

אבל באמת אין זו התמונה השלמה. מצד האמת, אנו עושים נחת רוח לה', ובאמת הדבר תלוי בנו. אלא שאם זה יוצר לאדם ישות - זה כבר לא עושה לה' נחת רוח. לכן נקודה זו עדינה ומורכבת: האדם רוצה להאמין שהקב"ה באמת נהנה ממעשיו, אבל הוא חושש לעוות את הדבר ולהכניס בו גאווה.

עבודת יום הכיפורים באה לגלות שבפנימיותו של הלב, האדם באמת רוצה לגרום נחת רוח לקב"ה - בלי לכלוך, בלי עיוות ובלי ישות. זהו שורש הניקיון של יום הכיפורים. עיקר העבודה ביום הכיפורים היא לכפר על הקודש: את העבירות עצמן שולחים עם השעיר המשתלח, אבל התהליך הארוך והמורכב של עבודת היום נועד למצוא את נקודת הקודש - את המקום שבו האדם יכול להרגיש שהוא עושה נחת רוח לה' בלב טהור, נקי ומכוון.

זוהי עבודת המקדש: לכפר על הקודש מטומאות בני ישראל. כאשר האדם מרגיש כך, הוא יכול ללכת אל ה' לגמרי, לרצות לעשות לו נחת רוח באמת, ולהבין שכל העבירות נובעות מן הקושי להרגיש כמה נחת רוח הוא עושה לה'. דווקא משום כך אפשר להשליך את העבירות, מפני שמתברר שהן תוצאה של אותו חסרון פנימי.

שנזכה בעזרת ה' ללב טהור לעבוד את ה', לרצות אותו באמת ולעשות לו נחת רוח. ושנוכל להאמין בפשטות שכאשר אנו רוצים לעשות לו נחת רוח - הוא מצפה לכך מאוד מאוד, ומחכה בכליון עיניים. וברגע שאנחנו רק מהרהרים כאלה דברים במחשבתנו - כבר הוא מגיב חזק, כמו שכתוב: "על כן המו מעי לו", שהבטן שלו מתהפכת כשיהודי רוצה לקיים מצוות.

החגים כבר מאחורינו, ואנחנו נוחתים בחזרה אל תוך מציאות השגרה. אחרי תקופה מלאה בהתרוממות רוח, תפילות ואורות גבוהים, המפגש עם היום-יום הפשוט והאפור עלול לפעמים לתסכל. אבל דווקא כאן, בתוך החיים הרגילים והשגרתיים, מסתתרת העבודה הפנימית האמיתית שלנו. הגיליון שלפניכם מזמין אותנו להתבונן יחד ולגלות את העומק והחיות דווקא בתוך הקטנוניות והפשטות של חיי השגרה.

במדור **מעמיקים בפרשה** נציע קריאה פנימית במעשה חטא עץ הדעת, ונלמד דרכה איך לחיות בתוך העולם הגשמי בלי לשקוע בו - כיצד ההנאה מהעולם הזה לא חייבת לנתק אותנו מה', אלא יכולה להיות חלק מתקשורת חיה ונעימה איתו.

במדור **מעמיקים בעבודת ה'** נצלול אל סיפורו של יונה הנביא, נחבר את רוח הקודש של סוכות למצוקות השגרה, ונגלה שמה שהקב"ה מבקש מאיתנו באמת זה לא לברוח מהמציאות - אלא לייקר את התשובות וההתמודדויות הקטנות ביותר שלנו.

גם בתוך הבית השגרה מביאה איתה התמודדויות, ובמדור **מעמיקים בחינוך** נלמד כיצד להגיב כשהילדים מתחילים לריב. נראה איך אפשר להשתחרר מהרצון הפשוט שלנו ב"שקט" ומהחשש שהחלום המשפחתי נסדק, ולהיכנס ברצינות אל תוך עולמו של הילד מתוך מבט עמוק של "משפט רחמי".

לבסוף, בשו"ת **מעמקים**, נתייחס לקבלות הטובות שלקחנו על עצמנו בימי התשובה ונברר איך להמשיך להחזיק בהן מתוך לב טהור. נבין איך נכון להסתכל על ההצלחות והמאמצים שלנו בשגרה, כך שיובילו לרצון נקי לעשות נחת רוח לה' ולא יתערבבו בתחושות של ישות וגאווה.

אנחנו מזמינים אתכם לפתוח את החוברת, למצוא זמן של שקט פנימי, ולראות איך היציאה מן החגים אל ה"יבשה" יכולה להיות צעד למציאות פשוטה, מחוברת ומלאת חיים.